

**MATICE ČESKÁ,
SEKCE SPOLEČNOSTI NÁRODNÍHO MUZEA**

Matiční listy

Všem čtoucím pozdravení!

Letošní Matiční listy nejsou monotematické. Nabízejí, pochopitelně, příspěvky související s 200. výročí narození Karla Havlíčka Borovského (1821–1856). Publikujeme v nich také příspěvek, který upozorňuje na mimořádně významnou osobnost předbřeznové doby, totiž Bernarda Bolzana. Připomínáme si tak obnovení náhrobku tohoto filozofa a matematika na Olšanských hřbitovech. Naše stránky letos poskytnou, lze říci, i překvapení, totiž první a důkladné představení života Michala, bratra proslulého Karla Hynka Máchy. Nu a na závěr, jak tomu bývá vždy, přichází zpráva o činnosti Matice české za rok 2021. Tento rok byl opět poznamenán „proticovidovými“ opatřeními. Omezila nás zejména v první polovině roku, ale naši činnost zcela nepodvázala. Věříme, že příští i následující roky se budeme scházet ve zdraví u všech aktivit, na které jsme zvyklí.

Potěšení a poučení z letošních Matičních listů vám přeje

*za výbor Matice české
Magdaléna Pokorná*

OBYČEJNÝ ČLOVĚK

Příběh bratra Karla Hynka Máchy

Yveta Dörflavá (Praha)

An Ordinary Man. The Story of Karel Hynek Mácha's Brother

Abstract: The story of Michal Mácha illustrates the life of Karel Hynek Mácha's family. The paper recalls the almost forgotten and unappreciated efforts of the miller's journeyman Michal to preserve his brother's work. It attempts to show the fate of a man living in straitened circumstances in the middle of the 19th century.

Keywords: Michal Mácha – Karel Hynek Mácha – milling – railway – publication of the works of Karel Hynek Mácha

„V jeho kabátě, který jak domácí praví, při ohni měl, a kterém dosaváde je znát, jak byl umazaný, našel jsem zlomek básně Cesta z Čech, již nepochybně na Radobyli, na jeho poslední procházce složitě chtěl (poněvadž je tužkou psaná), hodně zmačkaná.“

z dopisu Michala Máchy rodičům 9. 11. 1836¹

O dva roky mladší bratr Karla Hynka Máchy Michael² Ignác se narodil na malostranském Újezdě čp. 400/3 v domě

U Bílého orla³ 29. září 1812.⁴ Jméno Ignác získal podobně jako bratr, který si ho později počestil, po společném kmotru lakýrníkovi Ignáci Mayerovi. Dalšími kmotry byli šenkýř Jan Schabas a jeho manželka Johanna. Otec Antonín Mácha (1769–1843) se vyučil mlynářem a pak dlouhá léta sloužil jako voják rakouského císaře v napoleonských válkách. Po vojně se usadil v Praze a jako stárek pracoval ve mlýně u Suchých.⁵ Pamětníci jej popisovali jako zdatného muže prostřední či vyšší silnější postavy, málomluvného,

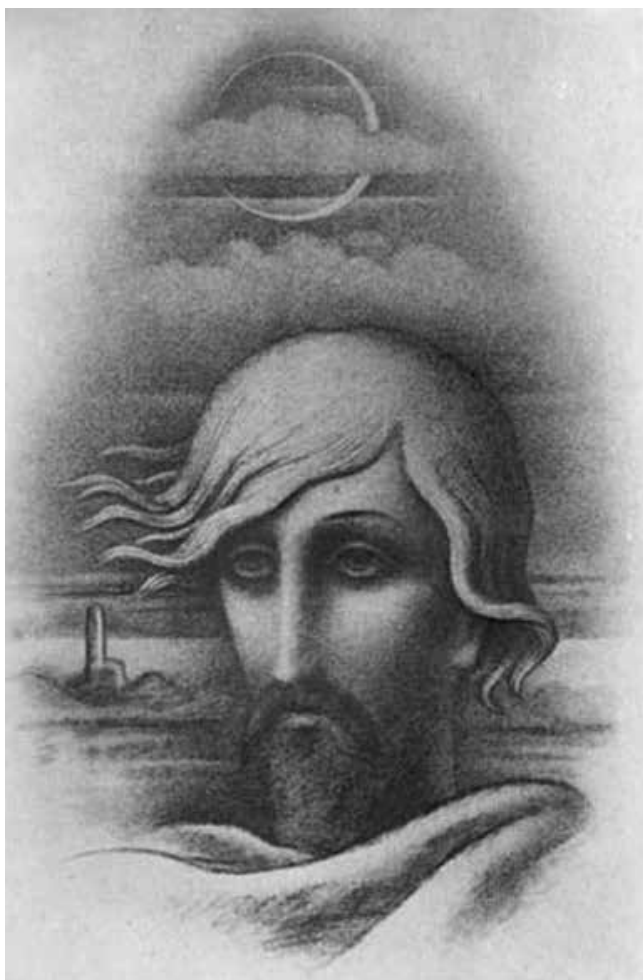
¹ MÁCHA 1961, s. 112–113.

² Mimo úřední dokumenty používal jméno Michal. V pozdější době dopisy bratrovi a některé další rukopisy podepisuje Michal Václav Mácha. Pravděpodobně pod vlivem bratra a jeho přátel přijal – jako vlastenecké jméno – jméno Václav. Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LA PNP), f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, rukopisy vlastní, listek ze štambuchu.

³ Újezd čp. 400/3. Při rozšiřování komunikace byl dům v roce 1899 zbourán a nahrazen novostavbou (Újezd čp. 401/35). Na domě je umístěna pamětní deska Karla Hynka Máchy, která byla zásluhou Umělecké Besedy v roce 1867 instalována na původním domě.

⁴ Matrika narozených kostel P. Marie Vítězné (PMV N 2) 1806–1819. [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AC8FBF9847BE4D238540B7299616943D&scan=122#scan122>; LA PNP, fond Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek, výpis z knihy narozených farního úřadu při kostele Panny Marie Vítězné. Tento výpis, vystavený 9. 2. 1830 jako doklad pro sčítání lidu prováděné téhož roku, prokazuje narození jak Hynka, tak Michala. Jako datum narození Karla Hynka je na tomto dokladu uveden 16. listopad, takže datum v matrikách nemohlo být přepsáno až v roce 1836, jak uvádějí při neznalosti tohoto dokumentu i někteří současní badatelé.

⁵ JANSKÝ 1953, s. 25.

Obr. 1. Jan Zrzavý: Karel Hynek Mácha. V roce 1924, když ilustroval Jan Zrzavý *Máj*, vytvořil básníkovu podobiznu uhlím. V roce 1936 viděl fotografii Máchova synovce Václava, napsal mu: „Máchu jsem tehdy nakreslil, aniž bych znal kterýkoli domnělý portrét jeho a popisy jeho tváře, a teď, když je znám, překvapuje mne v mnohém správnost mé představy.“ LA PNP, fotoarchiv.

hloubavého a dobromyslného člověka a pilného čtenáře starých knih.⁶ Ve svých 41 letech se oženil s o 12 let mladší Marií Annou Kirchnerovou (1781–1840), která pocházela z pražské hudební rodiny. Její otec Josef byl varhaníkem u Svatého Mikuláše na Malé Straně. Marie Anna měla údajně světle modré oči, útlou dívčí postavu a na tehdejší dobu velmi vzácnou znalost české historie a vrozenou lásku

k hudbě. Byla prý výmluvná a vyjadřovala se velmi dobře.⁷ Manželé Máchovi bydleli po sňatku v domě U Červeného kříže.⁸ Po smrti prvního dítěte, dcery Anny Marie,⁹ se přestěhovali do domu U Bílého orla, kde se narodili oba bratři. V době před Michalovým narozením zasáhl rodinu státní bankrot, který byl důsledkem finančního vyčerpání Rakouska v průběhu napoleonských válek. Patentem z 15. března 1811 byl vyhlášen státní bankrot, hodnota papírového oběživa byla snížena na pětinu, měděné třicetikrejcaráky platily od prohlášení patentu pouze šest krejcarů, patnáctikrejcaráky jen za tři krejcarý. „*Nedostatek, ba i hlad objevoval se v i v kruzích, které se druhdy těšily aspoň blahobytu obстоjnému [...]. Úředník viděl se snížena na stupeň nádeníka; plat jeho byl právě jen tak velký, by nezemřel hladu. Úředník záviděl důstojníku, poněvadž tento se mohl přiživiti v kasárnách se sprostými vojáky, mohl jísti komisařek a obyčejnou stravu vojenskou, kdežto úředník, jsa od státu opuštěn, byl nucen vyhledávati prostředky k ukojení svých potřeb na útraty své cti.*“¹⁰ V těchto poměrech se, už tak vcelku nemajetná, rodina Máchova postupně dostávala do velké finanční tísně, jež se prohloubila po roce 1816 v souvislosti s živelní pohromou a neúrodou. Máchovi byli nuceni se stěhovat do stále lacinějších a chudších čtvrtí. Dětství proto bratři strávili ve Svatopetrské čtvrti, v Mlýnské ulici v domě zvaném U Horských.¹¹ Michal chodil do stejné školy jako jeho bratr, do farní školy u kostela svatého Petra. Na triviálních školách byli žáci rozděleni do dvou oddělení. Do prvního docházeli dva roky na katechismus, slabikování a základy počítání z paměti – žákům se říkalo slabikanti nebo abecedáři. V druhém oddělení pobyl žák čtyři roky, dva mezi čtenáři a dva mezi počtáři.¹² Svatopetrskou čtvrť a poměry na svatopetrské škole v době docházky Michala Máchy popsal jeho spolužák Karel Vladislav Zap:¹³ „*Byli jsme pyšní na naši osadu a dle přesvědčení našeho byly náš kostel, naše zvony, naše škola tehdy nejpěknějšími a nejlepšími v celé Praze. Co jsme se nahráli a nadováděli na tom starém hřbitově před kostelem, k němuž tři nízké kulaté fortny vedly, na jejichžto stupních vždy stará shrbená baba seděla. Pamatuji, jak jsme kolikrát utíkali, když nás v nejlepší hře ve špačka nebo na školu pan učitel in persona s rákoskou v ruce překvapil, který se vždy na to ukrutně durdívál. Byla to znamenitá figura, ten náš pan učitel; rozený Němec, malý a zavalitý, červený v tváři, silně šňupal a špatně po česku mluvil, mezi honoraciory našeho okresu však něco platil. Pamatuji velmi dobře, jak mne otec ponejprv*

⁶ Fyzický popis Máchova otce je na osvědčení mlynářského cechu z 24. 2. 1789. LA PNP, fond Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek: Mácha Antonín, osvědčení. Vlastnosti popisuje Sabina a Mach. SABINA, Karel. *Úvod povahopisný*. In: JANSKÝ 1958, s. 16; MACH, Václav. *Akademické paměti Václava Macha*. In: JANSKÝ 1958, s. 196.

⁷ Podle ústního podání Máchovy rodiny. VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1936, s. 6. MACH, Václav. *Akademické paměti Václava Macha*. In: JANSKÝ 1958, s. 196.

⁸ Újezd čp. 437/3, dnes Všehrdova ulice č. 15.

⁹ Matrika narozených kostel P. Marie Vítězné (PMV N 2) 1806–1819. [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AC8FBF9847BE4D238540B7299616943D&scan=85#scan85>; matrika zemřelých kostel P. Marie Vítězné (PMV Z 1) 1784–1810. [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=410D2398ADD04F68B30D3756EDDA7A51&scan=176#scan176>.

¹⁰ ARBES 1942, s. 59.

¹¹ Čp. 1182/2, dnes Lodecká ulice č. 4. Srov. očkovací vysvědčení z 24. 7. 1816. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, očkovací vysvědčení.

¹² ŠAFRÁNEK 1913, s. 218.

¹³ Karel Vladislav Zap (8. 1. 1812 – 1. 1. 1871), spisovatel, historik. K. V. Zap bývá v literatuře mylně uváděn jako spolužák K. H. Máchy ve farní škole, kde byl spolužákem Michala. Spolužákem Karla Hynka Máchy se stal snad v některých ročnících hlavní školy a určitě až na piaristickém gymnáziu. Sblížili se až v sextě. Spolu začali studovat na Univerzitě Karlově filozofii a pak práva, která K. V. Zap z finančních důvodů nedokončil.

Obr. 2. Ludvík Kohl: Malostranský břeh Vltavy. Kolorovaný mědiryt a lept, 1794. LA PNP, fotoarchiv, fond Štencův archiv.

do školy zavedl, jak mne do hořejší sednice mezi abecedáře posadili, jak nás tam paní učitelka, vysoká, hubená a vždy zašňupaná paní, učila na tabulce písmeny znáti, jak často přísně metlou po dlani lechtala, jak se její jediná dce-
ra, rozmazené děcko, z vedlejšího pokoje na nás ošklíbala; jak nás potom v první třídě mučili německým lesenbuchem a katechismem.¹⁴

Přestože se měl Karel Hynek po dokončení třetího ročníku hlavní školy věnovat na přání otce mlynářskému řemeslu, uprosil rodiče, aby jej dali na studia. Jako 14letý začal studovat piaristické gymnázium na Příkopech. Přestože se Michal učil také dobře, jak o tom svědčí nejen dochovaná pochvalná uznání za pilnost a dobré mravy z let 1821 a 1823,¹⁵ ale i závěrečné vysvědčení,¹⁶ odešel z farní školy ve stejném roce, jako bratr přešel na novoměstské piaristické gymnasium – v roce 1824. Nepodařilo se zjistit, zda v následujících šesti letech navštěvoval hlavní školu, nebo zůstal doma. V roce 1830 splnil otcovo přání a nastoupil do učení k mlynáři Františku Seikovi.¹⁷

Ještě před ukončením Michalovy školní docházky se Máchovi v roce 1822 museli opět přestěhovat – tentokrát do Benediktské ulice, která se nacházela v těsné blízkosti v té době jedné z nejužších pražských čtvrtí Na Františku. Stěhovali se dokonce dvakrát – nejdříve do domu čp. 689, následně do čp. 690 do domu U Bomovských.¹⁸ Michalova 50letého otce začalo zmáhat mlynářské řemeslo. Zachoval se

Obr. 3. Ludvík Arnošt Buquoy: Dobytčí trh. Hnědá akvatinta, 1820. LA PNP, fotoarchiv, fond Štencův archiv.

„list chování vysvědčující“, který nejen potvrdil, že pracoval od 18. září 1817 do 27. prosince 1818 ve mlýně Vincence Dika (Dicka – Dyka) v Praze a že „choval se počestně a spravedlivě,“ ale i „sám se poděkoval, protože vejnosek¹⁹ na něj těžký jest“.²⁰ Na základě lékařského potvrzení,²¹ že nemůže provozovat řemeslo, protože trpí plicními a průduškovými úbytěmi (tuberkulózou) a dnou a bolest snáší již několik let, požádal o povolení krupařské živnosti. Ta mu byla povolena až v roce 1826.²² Představovala obchod s mlynářskými výrobky, případně dalšími drobnými potřebami pro kuchyni.

Když si Michalův otec mohl konečně po čtyřech letech zařídit vysněný obchod, musela se rodina znovu přestěhovat – volba padla na Dobytčí trh, na dvoupatrový dům U Hrbků, čp. 551.²³ Kromě krupařského krámků, který si zde zřídil, byla v bytě na Dobytčím trhu jen malá kuchyně a tmavá světnice ústící do špinavého dvora. Dobytčí trh byl v té době považován za periferii Prahy. Bylo to nedlážděné náměstí, v jeho středu se nacházela kovárna, vojenské skladiště a malá vězeňská nemocnice. Celému prostoru dominoval jezuitský kostel sv. Ignáce, k němuž přiléhala vojenský špitál. Severní stranu náměstí uzavírala novoměstská radnice, před níž stával ještě ve 20. letech pranýř, určený především pro osoby odsouzené za kuplířství.

Michal se, stejně jako otec vyučil mlynářskému řemeslu a několik let vandroval. Dochoval se fragment jeho tovaryšské

¹⁴ ZAP, Karel Vladislav. *Připomínky ze Lvova*. Časopis českého musea 19, 1845, s. 577–580. In: JANSKÝ 1958, s. 100–101.

¹⁵ LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, pochvalné uznání z roku 1821; pochvalné uznání z roku 1823.

¹⁶ Školní zprávy se vydávaly, jen když odcházel žák na jiný ústav nebo na řemeslo. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal doklady, školní vysvědčení z druhé třídy z roku 1824; tisk s věnováním z roku 1824.

¹⁷ Pravděpodobně k Františku Seikovi (Seikovi) do mlýna zvanému Šejdovna. Mlýn patřil do skupiny staroměstských mlýnů, byl původně postavený na kulech, zaražených do dna Vltavy, je doložený k roku 1640, 1806 rozdělen na dvě části, odděleno čp. 976, 1848 vyhořel. Dnes Novotného lávka 199/9. RUTH 1903, s. 640. *Vodní mlýny* [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/hr/mlyny/estates/detail/5406-mlyn-sejdovna>.

¹⁸ Právě do tohoto prostředí je zasazen Máchův pozdější nejvýznamnější *Obraz ze života mého – Marinka*.

¹⁹ Vejnosek – výraz pro vynášení obilí a mouky v pytlích.

²⁰ LA PNP, fond Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek: Mácha Antonín, list chování z roku 1818. List je omylem datován o rok dříve, správně by měl být datován 13. ledna 1819.

²¹ LA PNP, fond Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek: Mácha Antonín, lékařské vysvědčení fysika Starého Města pražského MUDr. Františka Ringelsberga a chirurga Jana Finka z 15. 3. 1822.

²² LA PNP, fond Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek: Mácha Antonín, povolení živnosti krupařské z 21. 8. 1826.

²³ RUTH 1903, s. 537, 539. Dnes Karlovo náměstí 37 – na místě původního domu se nachází sedmipatrová funkcionalistická novostavba čp. 551/37, vybudovaná v roce 1940 podle projektu architektů Josefa Martínka a Václava Šafránka. Stavba byla poškozena za spojeneckého bombardování Prahy v únoru 1945, ale ne těžce. Na tomto domě je umístěna pamětní deska upomínající na pobyt Karla Hynka Máchy, během něhož vytvořil lyrickoepickou skladbu *Máj* (1834–1836).

Obr. 4. Mikoláš Aleš: Mlynářský tovaryš a krajánek. Jesličkový arch, 1902. Soukromá sbírka.

vandrovnické knížky.²⁴ V ní se mimo jiné dočteme, že Michal byl malé postavy, měl plný obličej, rusé vlasy a světlehnědé oči.²⁵ Václav Mach ve svých vzpomínkách píše: „Měli ještě jednoho syna, ten byl mnohem menší a mladší Hynka, byl mlynářským a přicházel domů vždy jen v sváteční dny k obědu. Měl, jak určitě vím, na jedné ruce čtyři prsty srostlé.“²⁶ Václav Mach se špatně vyjádřil, chtěl říci, že měl na jedné ruce jen čtyři prsty.²⁷

V prvním zápisu ve „Wanderbuchu“, který nahrazoval tovaryšský list, František Seik stvrdil, že Michal Mácha nastoupil do učení 10. prosince 1830 a tovaryšské zkoušky složil 13. září 1833. Potvrzení ho charakterizuje jako důvěryhodného, pracovitého a poctivého. Vandrovnická knížka mu byla vydána původně na rok k cestě do Litoměřic a do ostatních krajů mocnářství. Michal v následujících téměř dvou letech zůstal pracovat v Praze u stejného mlynáře, u kterého se vyučil. Od mlynáře Seika odešel, jak tehdy bylo zvykem, před velikonocním týdnem 10. dubna 1835. Nějaký čas strávil doma

a na cesty po mlýnech se vydal zase až 3. října 1835.²⁸ Bratru mu vzápětí napsal: „*Jak se Ti líbí chodit po světě? – Není to lepší, něco vidět nežli sedět doma a při tom přece dosti zkusit a nevidět nic?*“ Dopis je adresován: „*Panu Michalovi Máchovi, samomleči*“²⁹ ve mlejně v Podolí na Jizeře.³⁰

Oba bratři se od sebe lišili, každý přijal od předků do své genové výbavy něco jiného. K. H. Mácha zvládal (a někdy i nezvládal) nesnadné umění být ve světě a nebýt z tohoto světa. Pro Michala bylo typické být více při zemi. Zdá se, že Karel Hynek Mácha se snažil svému bratru přiblížit lásku k poznávání krajiny i zájem o národní minulost. Ve výše zmiňovaném dopise ho upozorňoval: „*Když jste šli po Jizeře do Semil, tak jsi snad viděl Malou Skálu a zbořený hrad Friedstein; a když jste šli ze Semil do Turnova, snad jste zašli na Hrubou Skálu? Trosky jsi viděl zdaleka.*“³¹

A hned dodával: „*Až budeš psát, tak piš, co jsi viděl a jak se Ti to líbí.*“ A v dalším dochovaném dopise znovu nabádal: „*Až půjdeš k Jizeře (jestliže půjdeš pořád po řece), přece budeš musit něco vidět, alespoň Zásadku, Zvířetice atd.*“³²

Mezi archiváliemi, které jsou uloženy ve sbírce Lešehradeum,³³ je soubor čtyř map, na nichž jsou tužkou a barvou označena místa a trasy cest. Od Michalova syna Václava je koupil sběratel Emanuel Lešehrad³⁴ v roce 1917. Domníval se, že se jedná o mapy Karla Hynka Máchy, dlouho zůstaly v souboru máchovských dokumentů nepovšimnuty.³⁵ Dnes těžko rozhodneme, kdo z bratrů podle těchto map putoval. Mohl je při svých tovaryšských cestách používat i Michal.

Dvě mapy z dochovaného souboru vydal po roce 1790 mědirytec, nakladatel a obchodník Petr Franza. Na fragmentu mapy Litoměřického kraje (*Leutmeritzer Kreis*)³⁶ jsou hnědou barvou vyznačeny zemské hranice se Saskem, žlutou barvou hranice s Horní Lužicí (*Ober Lausitz*). Z druhé mapy od stejného vydavatele se dochoval pouze jeden list zobrazující Bydžovský a Hradecký kraj (*Bidschover und Königgrätzer Kreis samt der Grafschaft Glatz*).³⁷ Na mapě jsou podtrhány tužkou následující místa: Sněžka, Bílá Louka, Horní Mísečky, Krausovy Boudy, Malá Úpa, Velká Úpa, Horní Maršov, Svoboda nad Úpou, Mladé

²⁴ LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, vandrovnické knížky z let 1835–1840.

²⁵ V cestovním pase vystaveném 13. 11. 1849 je Michal Mácha charakterizován trochu jinak: obličej podlouhlý, černohnědé vlasy a tmavé oči. Jen vzrůst zůstává stejný. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, pas z 13. 11. 1849.

²⁶ MACH, Václav. *Akademické paměti Václava Macha*. In: JANSKÝ 1958, s. 196. Na to, že Michal docházel domů velmi málo, vzpomíná i Josef Bojišlav Pichl. PICHL 1936, s. 26.

²⁷ Informaci o znetvořené ruce od Václava Macha převzalo víc autorů. JANSKÝ 1958, s. 313.

²⁸ Mácha Karel Hynek. *Deník z roku 1835*. MÁCHA 1972, s. 289.

²⁹ Samomleč – mlynářský chasník, obyčejně krajánek, kterého si zjedná k mletí svého obilí mleč, když nemůže sám do mlýna přijet. Samomleč nedostává plat od mlynáře, ale od mlečů.

³⁰ Dopis Karla Hynka Máchy Michalu Máchovi z přelomu října a listopadu 1835. MÁCHA 1972, s. 312. Dopis je adresován do mlýna Fr. Kabeláče v Podolí (dnes součást obce Svijany), kde Michal podle vandrovnické knížky dalších šest měsíců pracoval. Bylo to první místo přijaté na venkově.

³¹ Malá Skála, Freidstein, Hrubá Skála, Trosky – všechny jsou uvedeny v Máchově soupise „hradů spatřených“ v Zápisníku. MÁCHA 1972, s. 236–239. Srov. předchozí poznámku.

³² Dopis Karla Hynka Máchy Michalu Máchovi ze začátku března 1836. MÁCHA 1972, s. 316.

³³ LA PNP, f. Lešehradeum, spisovatelé, Mácha Karel Hynek.

³⁴ Lešehrad Emanuel (1877–1955), spisovatel a sběratel. Vzpomínku na získání máchovské pozůstalosti zveřejnil ve vzpomínkové próze Máchův relikvíř, která vyšla v časopisu *Bibliofil*, ročník 13, č. 4, 1936. Ještě jednou byla otištěna v dnes téměř nedostupném sborníku *Lešehradeum*, vydaném Kruhem přátel Lešehradea v Praze v roce 1936.

³⁵ Více DÖRFLOVÁ 2015, s. 255–263.

³⁶ Fragment mapy Litoměřického kraje (*Leutmeritzer Kreis*), má rozměry 182 × 390 mm. Celá mapa byla původně čtvercová o rozměrech 395 × 395 mm, dochovala se tedy pouze třetina.

³⁷ Druhá mapa od Petra Franzi byla složena ze dvou listů, dochoval se pouze jeden list s ořezanými okraji o rozměrech 340 × 444 mm (původní rozměry každého listu byly 352 × 482 mm).

Obr. 6. Post Charte vom Königreiche Böhmen verlegt in Jahr 1802. Fragment poštovní mapy z pozůstalosti Michala Máchy. LA PNP, fond Lešehradum.

Buky, Vrchlabí, Silberstein, V Peklich, Staré Město, papírna v Dolním Starém Městě, Dolní Branná, Studenec, Nová Paka, Dřevěnice, Radim, Kartouzy, Jičín, Veliš, Ostružno, Mlázovice, Lukavec, Choustníkovo Hradiště, Kuks, Jaroměř, Josefov, Hradec Králové, Nový Bydžov, Poděbrady, Chlumec nad Cidlinou, Kratonohy, Dobřenice. Z Poděbrad je zakreslena cesta do Podlabce, Kluku, Přední, Kostelní, Pískové a Vrbové Lhoty, cesta pokračuje mimo mapu směrem na Pečky. Několik míst je označeno na mapě křížky, patrně se jedná o kopce nebo místa vyhlídky: u Choustníkova Hradiště, mezi Slotovem a Kašovem u Kuksu, u Dubence, jižně od Habřiny, vrch mezi Nedělištím a Chlumem, zakroužkovány jsou Předměřice.³⁸

Třetí mapou v kolekci je poštovní mapa – *Post Charte vom Königreiche Böhmen verlegt in Jahr 1802*.³⁹ Na levém horním okraji mapy jsou vytištěny názvy a čísla jednotlivých českých krajů, uživatelem mapy jsou červeně přepisovány. Na mapě jsou oranžovou (původně patrně červenou) barvou vyznačena dvě území. Severní území zahrnuje přibližně Staroboleslavský, Bydžovský, Kouřimský, Berounský a částečně Rakovnický kraj, zasahuje i do kraje Hradeckého. Jižní kresba ohraničuje Budějovický kraj a zasahuje do kraje Táborského a Berounského. Šedá (možná původně světlezelená) kresba označuje na východě zemské hranice. Kresby jsou velmi nepravidelné, v některých místech spojují několik míst, někde kopírují silnici, jinde jdou volně prostorem

³⁸ Silberstein (Břečtejn, Bruštejn), V Peklich (u Kalené Vody), Staré Město (dnes součást Trutnova), papírna v Dolním Starém Městě (Trutnov); vyhlídky: u Choustníkova Hradiště (snad Ptačinec), mezi Slotovem a Kašovem u Kuksu (snad kopec Na šancích – Teufelschenke), u Dubence (Hvězda), jižně od Habřiny (vrch Prašívka nebo Hoříčka).

³⁹ Mapa má rozměry 385 × 330 mm (původní rozměry 390 × 470). Okraje mapy jsou ořezány. Nakladatelské a ediční údaje neznáme, byly pravděpodobně uvedeny pod dolním okrajem mapového obrazu. Podle provenience je mapa zřejmě dílem Františka Jakuba Kreibicha (1759–1833). V rozích mapy jsou v alegorických ozdobách rozmístěny vysvětlující legendy. Konkrétní měřítko je uvedeno pouze v grafické podobě (Böhmi. Meilen).

Obr. 5. Bidschover und Königingratzer Kreis samt der Grafschaft Glatz. Mapa z pozůstalosti Michala Máchy. LA PNP, fond Lešehradeum.

mapy. V prvním ohraničeném území jsou oranžovou barvou označena následující města nebo vesnice – na silnici směrem na Čáslav: Praha, Český Brod, Kouřim, Plaňany, Kolín, Kutná Hora, Čáslav. Z Čáslavi jde zakreslená čára po silnici se zdůrazněním měst Chrudim a Hradec Králové. Na severovýchodě vyznačeného území jsou ještě označena města: Jaroměř, Trutnov, Nová Paka, Jičín, Sobotka, Mnichovo Hradiště, Mladá Boleslav, Benátky nad Jizerou, Brandýs nad Labem, Lysá nad Labem, Nymburk. Na silnici mezi Nymburkem a Kolínem je tužkou dokreslena značka a dopsány Poděbrady. Na severu jsou barevně zvýrazněny: Mělník, Roudnice, Zahrádky, Ústě, Litoměřice, Lovosice, Budyně nad Ohří, Slaný, Středokluky; na jihozápadě od Prahy ještě Dušníky,⁴⁰ Beroun, Zdice a Cerhovice, na jihu: Jesenice, Nespeky a Votice. Linka mezi Cerhovicemi

a Voticemi tvoří jižní hranici popisovaného území a současně formuje severní hranici druhé zakreslené oblasti. Tato oblast je nejen plošně menší, ale je zde označeno i méně měst a vesnic: Sodoměřice, Tábor, Košice, Soběslav, Veselí nad Lužnicí, Rožmberk, Český Krumlov, České Budějovice, Vodňany a Písek.

Naposlední, čtvrté mapě z našeho souboru, kterou vydal na počátku 19. století Tranquillo Mollo ve Vídni, *Markgraffthum Maehren samt Oesterreichisch-Schlesien nach den neuesten astronomischen und andern Bestimmungen*⁴¹, nejsou žádné poznámky ani značky.

Díky dochované vandrovní knížce krajánka⁴² Michala Máchy můžeme rekonstruovat jeho putování po mlýnech. V roce 1836 se po více než dvouměsíční zastávce v Praze 16. června vydal na cestu přes Mělník, Jablonné, Českou Lípou, Hanšpach⁴³ do Českých Budějovic. Poslední zápis před návratem do Prahy je z 26. srpna 1836 z Bechyně. V době odchodu Karla Hynka Máchy do Litoměřic byl už doma a vyřizoval za bratra jednak přípravy ke svatbě s Lori Šomkovou, jednak přípravy ke stěhování do Litoměřic.⁴⁴ Putovat začal znovu v srpnu 1837 do Turnova, Jilemnice, Adršpachu a Hradce Králové. Na nejdelší cestu se vypravil v červnu 1838 přes Tábor, Linec, Wels, Steyr, Sankt Pölten, Vídeň, Bratislavu, Kežmarok, Wadowice a Těšín do Teplíc.⁴⁵ Je možné, že vandroval déle a že používal novou vandrovní knížku, která se nedochovala.⁴⁶

Z dokladů, které máme k dispozici, se nedá zjistit, kdy a proč Michal Mácha mlynářské řemeslo opustil. Jedním z důvodů mohly být dluhy, které vznikly v roce 1845 při jeho pokusu vydávat bratrovo dílo.⁴⁷ Karel Sabina v úvodu k tomuto prvnímu nezdařenému pokusu o Máchovy spisy poznamenal: „První snažení bratra Máchova bylo sebrati vše, cokoliv započato aneb již ukončeno v rukopisech Hynkových se nalezlo; i poštěstilo se mu sebrati tolik, že tuto sbírku uspořádati mohl. Jsme však přesvědčeni, že některé zlomky jistě se ztratily, a sice bezpochyby u některého z pánů opisovačů, jimž vydavatel spisy ku přehlédnutí a spořádání brzo po smrti Hynkově byl svěřil.“⁴⁸ Čtyřladvacetiletý Michal po smrti bratra shromáždil jeho rukopisy pro opisování, sháněl peníze na opisovače a pravděpodobně jim i práci zadával, později obstaral finanční prostředky i na tiskárnu. Po delších přípravách vydal svým nákladem první a poslední sešit Spisů Karla Hynka Máchy.⁴⁹ Máchovy spisy podle Sabinova plánu měly vyjít v jediném silném svazku, vydávaném po sešitech. Vydávání Spisů ztroskotalo a Michal Mácha ručil svým

⁴⁰ Dnes Rudná u Prahy.

⁴¹ Hlubitisková mapa s rozměry 325 × 435 mm.

⁴² Krajánek byl mlynářský pomocník bez stálého zaměstnání, který putoval krajem od mlýna k mlýnu. Mlynářský krajánek byl dobře znalý řemesla i mlýnských zvyklostí, a tak bez dlouhého zaučování mohl přiložit ruku k dílu. Vypomáhal při pracích manipulačních i údržbářských, protože kromě mlynářiny znal i sekernické řemeslo. Na jednom místě zůstával, jen když bylo pro něj dost práce, potom šel zase dál. Zdržel se dva tři dny i měsíc, někteří po celý rok. Střídali se až po Vánocích na Štěpána.

⁴³ Dnes Lipová ve Šluknovském výběžku.

⁴⁴ Svědčí o tom dopisy rodičům z Litoměřic a dopis Michala Máchy bratrovi z 27. 10. 1836. MÁCHA 1972, s. 327–341, 543–544.

⁴⁵ Poslední zápis ve vandrovní knížce je z 24. 7. 1840 z Teplíc.

⁴⁶ Mlynář Vojtěch Sládeček potvrdil Michalu Máchovi 23. 10. 1840, že si nešťastnou náhodou vandrovní knížku poškodil. Dnes restaurovaná vandrovní knížka byla ohořelá. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, potvrzení mlynáře Adalberta Sládečka z 23. 10. 1840.

⁴⁷ MÁCHA 1845. Oznámení, že chce vydávat dílo svého bratra, zveřejnil Michal Mácha v Květech 7. 6. 1843. VAŠÁK 2004, s. 163–164.

⁴⁸ SABINA, Karel. Úvod povahopisný. In: JANSKÝ 1958, s. 71.

⁴⁹ V sešitech byl kromě Sabinova obsáhlého Úvodu povahopisného ještě první zpěv a část druhého zpěvu Máje. Podrobněji o vydání Spisů: CHARYPAR 2018, s. 40–41, 107.

Obr. 7. Dvoulist z vandrovní knížky Michala Máchy. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

majetkem za finanční ztrátu. Zásluha mlynářského tovaryše Michala Máchy o uchování bratrova díla, přestože téměř zapomenutá, je současně těžko docenitelná.⁵⁰ Díky opisovačské práci, již organizoval, vznikl soubor máchovských textů, které se staly předlohou pro vydání Máchova díla u I. L. Kobry⁵¹ a později i u dalších nakladatelů. Michal se obrozenecké společnosti svým pokusem o vydání bratrových spisů moc nezavděčil. Nakladatel Pospíšil,⁵² když v *Květech* odpovídal na dopis Antonína Rybičky,⁵³ naléhajícího na vydání Máchových spisů, se zlobil na Michala, že měl takový

podnik přenechat „řádnému nakladateli“.⁵⁴

Michal se zadlužil a pravděpodobně hledal zaměstnání, v němž by mohl dluhy snadněji splácet. Současně mu nezbylo nic jiného než odprodat část bratrovy pozůstalosti. Za 30 zlatých opisy části jeho díla i s autorským právem zastavil baronu Karlu Drahotínu Villanimu.⁵⁵ Pravděpodobně ve stejné době část rukopisů, včetně Máchova zápisníku, přešla do majetku Eduarda Hindla.⁵⁶ Další část pozůstalosti získal Josef Václav Frič.⁵⁷ Snažil se získat i zastavené opisy Máchova díla, Villani nakonec rukopisy připravené k tisku

⁵⁰ Docenil ho Mojmír Otruba, který svou studii *Zápas o dílo K. H. M. v máchovském výboru Daleká pout'* dedikoval památce Michala Máchy. OTRUBA 1976, s. 154.

⁵¹ MÁCHA 1862. Spisy výtečných českých básníků novověkých. Část třetí, Spisy Karla Hynka Máchy; 1, 2.

⁵² Pospíšil Jaroslav (1812–1889), nakladatel a knihkupec.

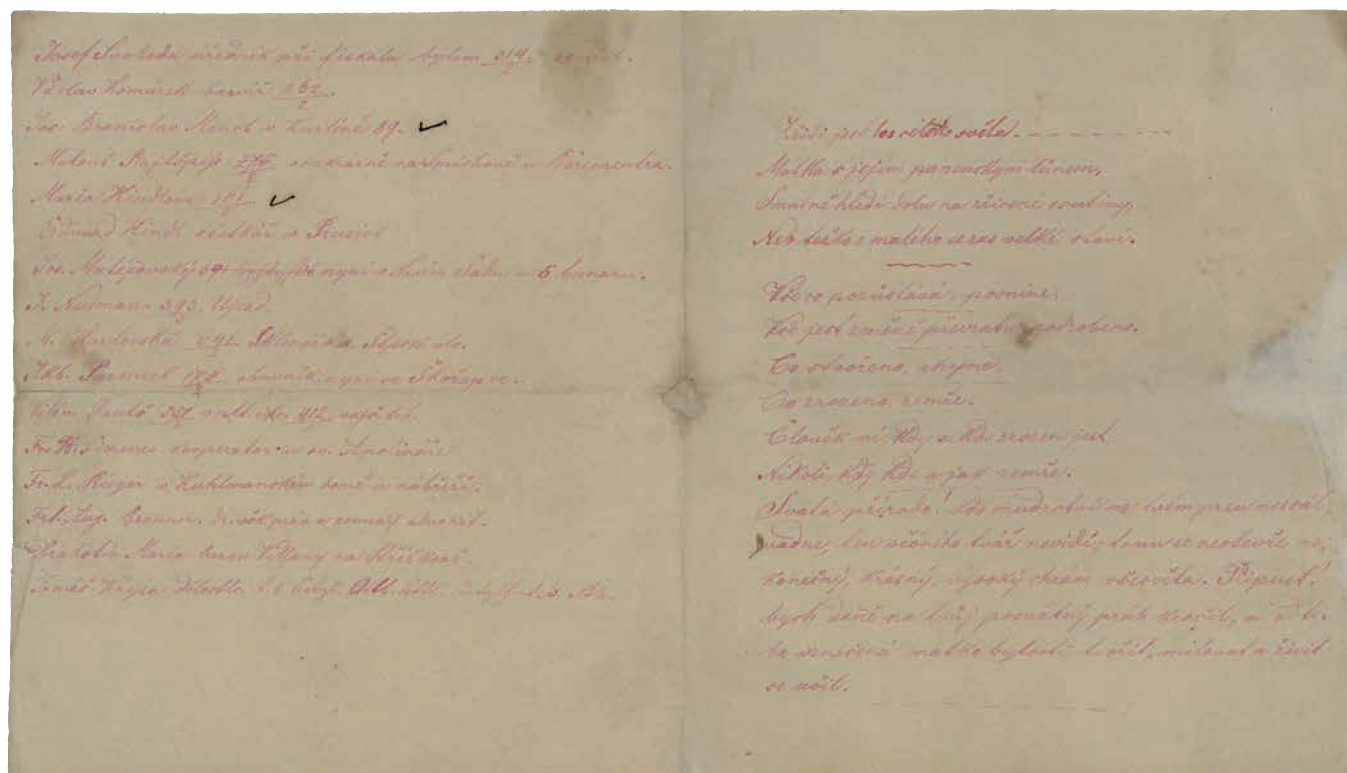
⁵³ Rybička Antonín (1812–1899), historik a archivář. VAŠÁK 2004, s. 248.

⁵⁴ OTRUBA 1976, s. 163–164; VAŠÁK 2004, s. 248.

⁵⁵ Villani Karel Drahotín (1818–1883), český šlechtic, vlastenec a básník. K. D. Villani v roce 1850 oznámil vydání dalšího svazku Máchových spisů. VAŠÁK 2004, s. 258–259. Villani si při odevzdání Máchových rukopisů F. L. Riegrovi nechal jeden sešitek na památku. Od té doby není o něm nic známo. Villaniho potomci se poněmčili a v roce 1945 byli odsunuti.

⁵⁶ Hindl Eduard (1811–1891), přítel K. H. Máchy.

⁵⁷ Frič Josef Václav (1829–1890), spisovatel, novinář a politik. FRIČ 1957, s. 257.

Obr. 8. Michal Mácha publikoval v Pražských novinách v roce 1846 noticku: „Vydavatel Spisů Karla Hynka Máchy žádá uctivě, by se sním ti pánové, kterým výtisky zaslány jsou, do 15. dubna zoučtovali, aneb zasláné výtisky jemu příležitostně nazpět poslali.“ (VAŠÁK 2004, s. 235). Michal Mácha: seznam pravděpodobných příjemců vydaného sešitu Spisů Karla Hynka Máchy. Rukopis z roku 1846. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

přenechal Františku Ladislavu Riegerovi.⁵⁸ Rieger je pak podepsán jako svědek na smlouvě, kterou počátkem května 1857 na vydávání spisů uzavřela nakladatelka Kateřina Jeřábková⁵⁹ s Michalem Máchou.⁶⁰ Podle smlouvy dostal Michal za autorská práva 200 zlatých. Ještě v dubnu 1858 psal Rieger M. Máchovi,⁶¹ že s tiskem básní se započne nejdříve v červnu téhož roku, ale utekly nejen měsíce, ale i léta a s tiskem se nezačalo. K. Jeřábková ještě před tím, než prodala svou tiskárnu, přenechala autorská práva na Máchovy spisy nakladateli Ignáci Leopoldu Kobrovi.⁶² Po roce 1846 Michal už pracoval jako figurant na stavbě pražsko-kralupského úseku Severní státní dráhy, kterou vedl

inženýr státních drah Josef Emanuel Schnirch.⁶³ Ještě před dokončením trati z Prahy do Drážďan v roce 1851 byl Schnirch v roce 1849 pověřen, aby spolupracoval na projektu i na stavbě železnice Lublaň–Terst, na stavebním úseku trati mezi St. Petrem a Terstem.⁶⁴ Hlavní stavební kancelář byla zřízena v Sežaně,⁶⁵ kam inženýr Schnirch přestěhoval celou četnou rodinu i se služebnictvem. Jako soukromý pisár se s nimi stěhoval i Michal Mácha.⁶⁶ Jestlipak si Michal vzpomněl, že v Sežaně, kde právě pracoval, se před 15 lety pravděpodobně zastavil na nocleh jeho bratr Karel Hynek Mácha s přítelem Antonínem Strobachem, když se tudy vraceli do Čech ze své italské cesty?⁶⁷ Michal Mácha odešel ze Sežany v srpnu 1852

⁵⁸ OTRUBA 1976, s. 164–166.

⁵⁹ Jeřábková Kateřina (1806–1867), nakladatelka.

⁶⁰ LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, dokumentace, doklady K. H. M., opis smlouvy uzavřené mezi Michalem Máchou a nakladatelkou Kateřinou Jeřábkovou 5. 5. 1857, týkající se vydání díla K. H. Máchy, je uložen v Národním muzeu ve fondu F. L. Riegra s komentářem Karla Janského (strojopis s rukopisnými poznámkami).

⁶¹ LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, korespondence vlastní přijatá, Rieger František Ladislav Máchovi Michalu, dopis z 8. 4. 1858.

⁶² Srov. pozn. 51.

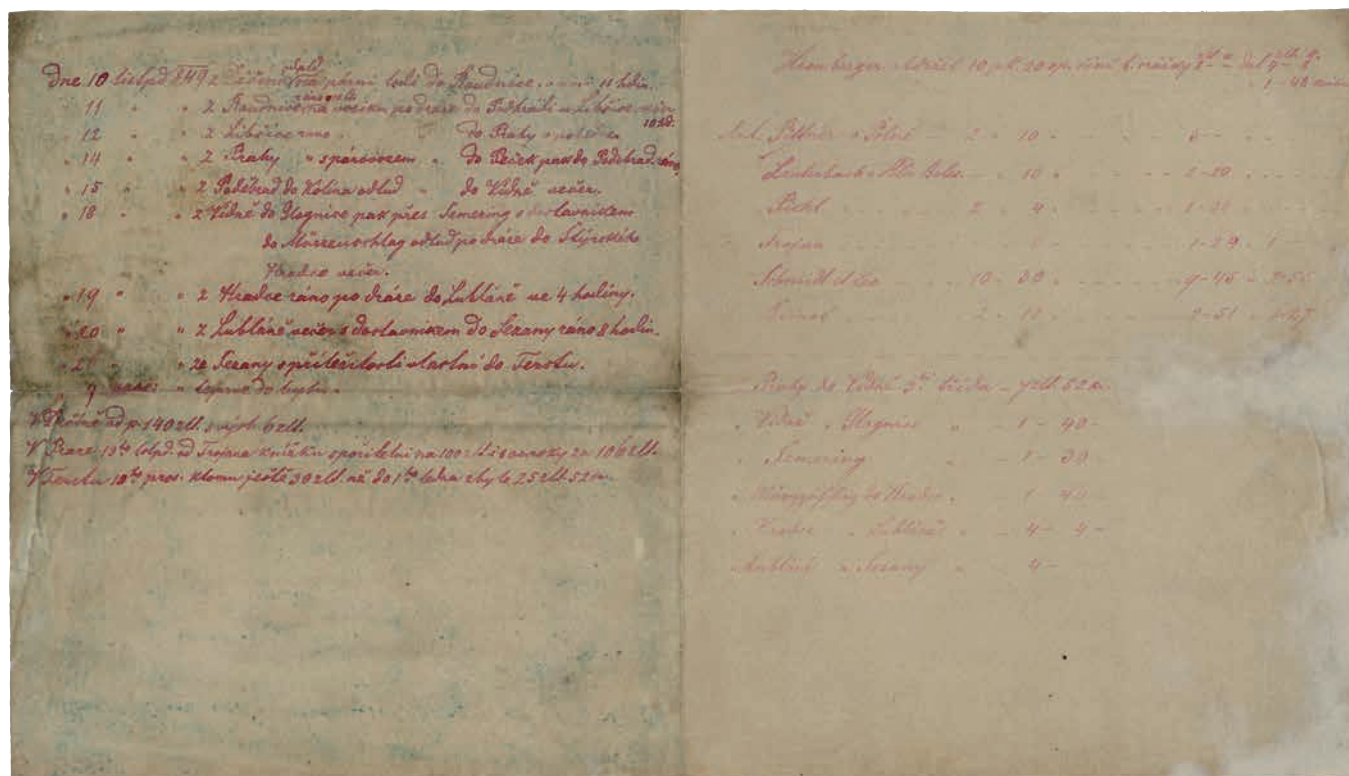
⁶³ Schnirch Josef Emanuel (1802–1877), projektant a stavitel. Účastník Slovanského sjezdu v Praze 1848, člen Matice české. Otec sochaře Bohuslava Schnircha, tvůrce bronzových trig na budově Národního divadla. V rodině potomků se dochoval Zápisník o stavbě dráhy Praha–Kralupy z roku 1845 a Zápisník o stavbě dráhy Děčín – Podmokly – Dolní Grunt nad Labem (dnes Dolní Žleb) – hranice z roku 1847. Ing. Josef Emanuel Schnirch [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.payne.cz/3xS43787/SchnirchJosef.htm>.

⁶⁴ Pověřovací dekret ministerstva obchodu, řemesel a veřejných staveb na projektování a stavbu dráhy z Lublaně do Terstu (Loitsch-Nabrezina) obdržel 23. 10. 1849 a s ním příkaz vypracovat projekt jižní dráhy z Lublaně do Terstu přes Kras a stavbu provést. Ing. Josef Emanuel Schnirch [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.payne.cz/3xS43787/SchnirchJosef.htm>.

⁶⁵ Sesana v Gorici – Slovinsko.

⁶⁶ Dne 13. 11. 1849 byl vystaven pas pro odvedence a soukromého písaře Michaela Máchu, platnost pasu tři roky. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, cestovní pas.

⁶⁷ Mácha, Karel Hynek. Deník na cestě do Itálie, záznam z 27. 8. 1834. MÁCHA 1972, s. 272 a 474.

Obr. 9. Michal Mácha: popis a vyúčtování cesty do Sežaně. Rukopis z roku 1846. Na pravém listu pokračování seznamu pravděpodobných příjemců vydaného sešitu Spisů KHM. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

ještě před dokončením stavby⁶⁸ a jeho další osudy patří již do historie železnice severovýchodních Čech a bývalé staničky Předměřice na trati Hradec Králové – Jaroměř.

O své dosavadní životní dráze psal Michal ze Sežany do Poděbrad nastávajícímu tchánovi – vysloužilému vojáku a obuvníkovi – Václavu Kneblovi 28. září 1851: „Já jsem v Praze zrozen, můj otec byl tamtéž měšťan a vedl krupařský obchod. Byli jsme sami dva syni; bratr vyštudovav práva, šel na venek do praxe za amanuensistu, kdež se na rigorosum připravoval a za rok doktorát odbýt minil, kde jej ale smrt po šestinedělním pobytí uchránila [...]. Já mladší syn jsem si oblíbil po otci řemeslo mlynářské; podle něhož jsem některé kraje v zemích rakouských procestoval, pak co do oboru jeho sahajících v výrobkách obchod vedl, a jak se někdy stává, že je člověk sem tam osudem zmitán, octl jsem se k železnici a nyní již půl páta roku u těch samých pánů, co Vaše milá p[anna] dcera, v službě stojím, a písařskou službu zastávám.“⁶⁹

U Schnirchů se Michal seznámil se svou budoucí ženou, o 20 let mladší Annou Marií Kneblou (7. 2. 1832 – 25. 11. 1918), která byla v rodině zaměstnána jako kuchařka.⁷⁰ Vzali se po několikaleté známosti 6. února 1853 v kostele sv. Gotharda v Českém Brodě.⁷¹

V roce 1856 byla vydána koncese pro podnikatele Johanna Liebiga, Vojtěcha Lannu a bratry Kleinovy na výstavbu a provoz železnice z Pardubic do Liberce. Trať byla stavěna a zprovozněna po etapách. Michal Mácha pracoval na různých úsecích budované trati jako „dohlížitel na c. k. železnou dráhu“. Po krátkém působení v Českém Brodě pracoval čtyři roky v Borovnici na stavbě železničního úseku mezi Jaroměří a Horkou u Staré Paky, dokončeného v roce 1858. Železniční zaměstnanci byli vybíráni v této době často ze stavitelů trati nebo dohlížitelů. Po dokončení stavby a před zahájením provozu byl přibližně týden vyhrazen jejich výcviku. Tak se pravděpodobně Michal Mácha, po krátké epizodě v Železném Brodě, stal po zprovoznění josefovské trati prodejcem jízdenek a výpravčím vlaku v Předměřicích nad Labem.⁷²

Alois Jirásek asi nebyl jediný, koho Michal Mácha zajímal, ale pravděpodobně byl jediný, kdo svůj zájem zaznamenal: „Výjížděl jsem tedy z hradeckého nádraží. Jednou však až z Předměřické stanice, kam jsem doběhl z Hradce pěšky, a to kvůli Máchovi, abych viděl jeho bratra. [...] Zastával tam službu hlídače, byl však zároveň jakoby přednostou té, onoho času nepatrné stanice, tj. vydával také jízdní listky. A tak jsem uviděl Máchova bratra v tmavomodré, železniční

⁶⁸ Důvod neznáme, pravděpodobně nejen kvůli konci platnosti pasu, ale i známosti s Annou Marií Kneblou.

⁶⁹ LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, korespondence vlastní odeslaná, dopis Michala Máchy Kneblovi Václavu z 28. 9. 1851.

⁷⁰ Více informací o Anně Kneblou má pouze O. Votočková-Lauermannová ve své knize o K. H. Máchovi. Upozorňuje, že čerpá z ústního vyprávění, ale nespecifikuje, o čí vzpomínky se jedná. Informace dnes není možné nijak ověřit. VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1936, s. 51.

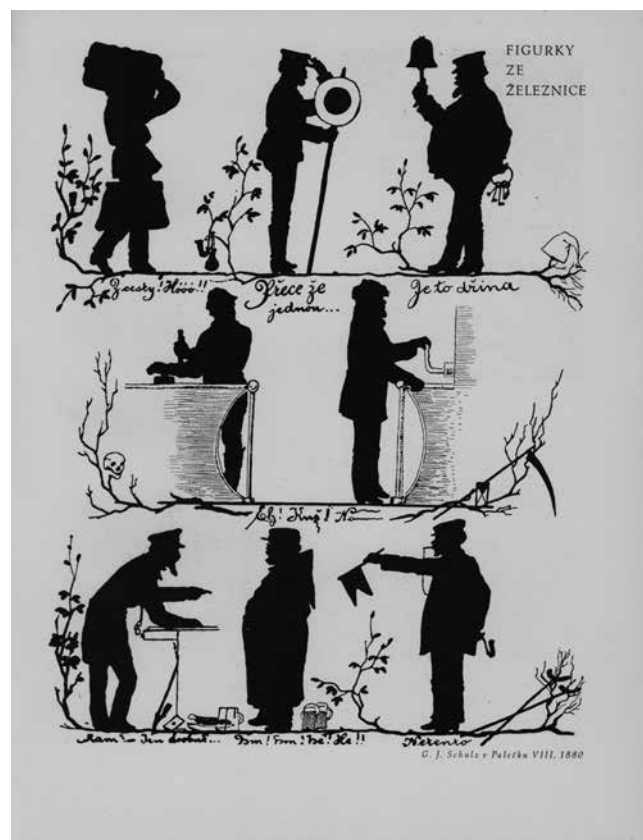
⁷¹ Michal Mácha začal psát Anně ze Sežaně v listopadu 1851. Dochovalo se 18 dopisů, poslední je ze 7. 7. 1852. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, oddací list; korespondence vlastní, odeslaná. Státní oblastní archiv v Praze, matrika oddaných Český Brod, 1832–1873. [Cit. 17. 8. 2021]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/4802/177>. Nejstarší syn Eduard se narodil už 18. 5. 1853.

⁷² Stanice se v době Máchova působení označovala jako dražiště, dražen či dražin. Původní budova nádraží, označená číslem 29, kde Máchovi žili a pracovali, podlehl v roce 2015 demolicí.

Obr. 10. Michal Mácha ve stejnokroji zřízence rakouské železnice. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

uniformě, muže slušně vysokého, přismědlé, ne plné tváře, tmavé a již prokvetlé, plné, husté brady. Zdál se mi zachmuřelý a málomluvný. A tak jsem se neodvážil, tenkrát kvintán, tuším, na něj promluvit, zeptat se na slavného bratra

Obr. 11. G. J. Schulz: Figurky ze železnice. *Paleček* 1880. Soukromá sbírka.

*jeho; jen jsem mu o lístek řekl.*⁷³

Protože Michalův plat nestačil a děti se rodily jedno po druhém, provozovala Anna na stanici traktérství.⁷⁴ Manželům Máchovým se pravděpodobně narodilo sedm dětí,⁷⁵ jen pět z nich se dožilo dospělého věku: Eduard (15. 4. 1853 Český Brod – 26. 3. 1875 Praha, zámečník),⁷⁶ Elisabeth (Alžběta), provdaná Vočková (1856 – 4. 2. 1947 Praha),⁷⁷ Ivan Jaromír (17. 7. 1859 Železný Brod – 1910 Praha, vyučený truhlář, později obuvník),⁷⁸ Lidmila (11. 2. 1864 – 1916, švadlena)⁷⁹ a Václav (19. 9. 1868 – 8. 11. 1953, obuvnický pomocník,

⁷³ JIRÁSEK 1940, s. 380–381.

⁷⁴ Traktérství (z franc.) je původní označení pro jídelnu, která se nacházela většinou při pivovaru. Prodávalo se tam pivo i jídlo. Dnes bychom označili jako lidovou jídelnu.

⁷⁵ Podle dochovaného očkovacího průkazu se v Českém Brodě 13. 1. 1855 narodil Luton Václav. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, očkovací průkazy dětí. Státní oblastní archiv v Praze, matrika narozených, Český Brod 10, 1838–1856. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/4798/674>. Jméno Luton se objevilo ve Vlasteneckém kalendáři na rok 1852 Václava Filipka (vydala Kateřina Jeřábková). [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <https://kalendar.beda.cz/slovanska-jmena-ve-starem-kalendaru>. Kdy Luton Václav Mácha zemřel, se nepodařilo zjistit. Na pobytové přihlášce v Praze již uveden není. Archiv hlavního města Prahy, soupis pražského obyvatelstva 1830–1910. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=4A0D75DF773011E181B7002215111B5A&scan=1#scan1>. V roce 1862 se v železném Brodě narodil syn Jaromír Vojtěch (12. 6. 1862 – 5. 7. 1862 Železný Brod). Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matrika narozených Železný Brod, 1854–1864. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <http://vadecum.soalitomerec.cz/vadecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-6b03&scan=0d772941a74946af973485ffd2fee4ac>

⁷⁶ Státní oblastní archiv v Praze, matrika narozených, Český Brod 10, 1838–1856. [Cit. 17. 8. 2021]. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/4798/624>. Eduard byl pohřben na Olšanech na 4. oddělení. Jeho hrob se podařilo nedávno najít Bohumilu Živňůstkovi.

⁷⁷ Úmrtí Alžběty Vočkové s upozorněním, že se jedná o neteř básníka K. H. Máchy, bylo zveřejněno v několika denících, například v *Práci*, *Veselé neděli*, *Poledním listu* a *Svobodném směru*.

⁷⁸ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matrika narozených Železný Brod, 1854–1864. [Cit. 19. 8. 2021]. Dostupné z: <http://vadecum.soalitomerec.cz/vadecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-6b03&scan=9967c06655a74668aaf2bf0061d8dead>. Ivan se vyučil truhlářem, v pozdějších dokladech je uváděn jako obuvník. Nebyl ženatý.

⁷⁹ Sbirka matrik východočeského kraje, 5642 sign. 92-6651, matrika narozených Předměřice nad Labem. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <http://88.146.158.154:8083/092-06651.zip>.

Obr. 12. Ivan a Eduard, synové Michala Máchy. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

později nadstrážník).⁸⁰ Michala Máchu 1. září 1871 při službě na nádraží ranila mrtvice. Pohřben byl na hřbitově v Ločenicích,⁸¹ jeho zaniklý hrob připomíná pamětní deska na zdejším kostele Narození Panny Marie. Pozůstalá rodina se přestěhovala nejprve do Pardubic,⁸² kde se vdova živila jako pradelna, později do Prahy.⁸³ S rodinou se „stěhoval“ v prádelním koši i zbytek pozůstalosti Karla Hynka Máchy.⁸⁴

Naše možnosti nahlédnout do všedního života prostých lidí jsou velmi omezené. V našem příběhu si je třeba uvědomit, že díky velmi ranému kultu Karla Hynka Máchy jsou dochovány pramenné materiály většinou neznámé z „běžné“ rodiny, a proto máme možnost postihnout soukromé osudy člověka ze stísněných sociálních poměrů. Snažili jsme se zrekonstruovat život Michala Máchy z několika útržkovitých svědectví. V textu zacházíme se zdánlivě samozřejmými

Obr. 13. Václav Mácha, syn Michala Máchy. Fotografie z ateliéru J. Koláře na Žižkově. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

a jednoznačnými slovy, ale pojmy skryté za těmito slovy mohly mít odlišný, dobově podmíněný obsah, a proto nevíme, zda naše představa o běžném, každodenním životě je přesná. Nevíme, jak a jakým tempem se události děly, případně zda se realizovaly předně tak, jak je interpretujeme. Příběh Michala Máchy byl příběhem obohacným o lásku k bratrovi, o obdiv k jeho tvorbě. Snaha zachránit jeho dílo pro současníky i budoucí čtenáře přehodila výhybku Michalova života a doslovně přenesla jeho život na železniční koleje. Zda byl tento život snazší a spokojenější, než by byl život mlynářského stárka, už nikdo nezodpoví.

Prameny:

Archiv hlavního města Prahy, matrika narozených, kostel P. Marie Vítězné (PMV N 2) 1806–1819

Archiv hlavního města Prahy, matrika zemřelých kostel P. Marie Vítězné (PMV Z 1) 1784–1810

⁸⁰ Sbírká matrik východočeského kraje, 5642 sign. 92-6651, matrika narozených Předměřice nad Labem. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <http://88.146.158.154:8083/092-06651.zip>. V roce 1896 se oženil s Annou Boškovou z Rapic (dnes Vrapice, předměstí Kladna). Měl dvě dcery Alžbětu (* 23. 10. 1897 Smíchov, kadeřnická pomocnice), provdanou Štefánovou a Olgu (* 14. 4. 1890 Smíchov – 1916). Archiv hl. města Prahy, matrika domovských příslušníků, seznam příslušníků města Smíchov. [Cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=66D657B7962A11E89068704D7B2A6919&scan=17#scan17>.

⁸¹ Na hrob mu zasadil desku jeho přítel mlynář Jan Jarkovský. JANSKÝ 1953, s. 328.

⁸² Vzpomínky se rozcházejí, je možné, že se rodina stěhovala do Hradce Králové.

⁸³ Domovský list byl Anně Máchové v Praze vystaven 6. 9. 1871. O dva roky později jej získal syn Ivan, v té době truhlářský učeň. LA PNP, f. Mácha Karel Hynek, Mácha Michal, doklady, domovské listy.

⁸⁴ Vzpomínka Ludvíka Kuby — KUBA 1904, s. 706.

Obr. 14. Václav Mácha s rodinou u sochy K. H. Máchy na pražském Petříně v roce 1936. Zleva: Ella Štefánová rozená Máchová, manželka Václava Máchy Anna, sestra Václava Máchy Alžběta Vočková a Václav Mácha. LA PNP, fond Karel Hynek Mácha.

Archiv hl. města Prahy, matrika domovských příslušníků, seznam příslušníků města Smíchov

Archiv hlavního města Prahy, soupis pražského obyvatelstva 1830–1910

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Lešehradeum

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Mácha Karel Hynek

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matrika narozených Železný Brod, 1854–1864

Státní oblastní archiv v Praze, matrika oddaných, Český Brod 14, 1832–1873

Státní oblastní archiv v Praze, matrika narozených, Český Brod 10, 1838–1856

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik východočeského kraje, matrika narozených Předměřice nad Labem

Literatura a prameny vydané tiskem:

ARBES 1941: ARBES, Jakub – POLÁK, Karel – JANSKÝ, Karel (edd.). *Karel Hynek Mácha: studie literární a povahopisná*. Praha: Melantrich, 1941. Dílo Jakuba Arbesa; sv. 10.

DÖRFLOVÁ 2015: DÖRFLOVÁ, Yvetta. *Máchův relikvíř dnes: několik poznámek k máchovským památkám*

uloženým ve sbírce Emanuela Lešehrada. *Literární archiv* 47, 2015, s. 255–263.

FRIČ 1957: FRIČ, Josef Václav – CVEJN, Karel (edd.). *Paměti*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. Paměti, korespondence, dokumenty; sv. 11.

CHARYPAR 2018: CHARYPAR, Michal. *Prameny Máchova Máje: fakta a hypotézy*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018.

JANSKÝ 1953: JANSKÝ, Karel. *Karel Hynek Mácha: život uchvatitele krásy*. Praha: Melantrich, 1953.

JANSKÝ 1958: JANSKÝ, Karel (ed.). *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958.

JANSKÝ 1958: MACH, Václav. Akademické paměti Václava Macha. In: JANSKÝ, Karel (ed.). *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 149–201.

JANSKÝ 1958: SABINA, Karel. Úvod povahopisný. In: JANSKÝ, Karel (ed.). *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 14–99.

JANSKÝ 1958: ZAP, Karel Vladislav. Připomínky ze Lvova. Časopis českého musea 19, 1845, s. 577–580. In: JANSKÝ, Karel (ed.). *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 100–103.

JIRÁSEK 1940: JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí I*. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze, 1940.

KRČMA 1933: KRČMA, František. Drobné příspěvky máchovské. *Listy filologické / Folia philologica* 60, 1933, č. 2/3, s. 168–180.

KUBA 1904: KUBA, Ludvík. Karel Hynek Mácha skladatelem. *Květy* 1904, s. 706–711.

LEŠEHRAD 1936: LEŠEHRAD, Emanuel. Máchův relikvíř. In: LEŠEHRAD, Emanuel. *Lešehradeum: soubor článků*. Praha: Kruh přátel Lešehradea, 1936, s. 55–60.

MÁCHA 1845: MÁCHA, Karel Hynek. *Básně. Díl první*. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1845. Spisy Karla Hynka Máchy; Díl první.

MÁCHA 1862: MÁCHA, Karel Hynek. *Spisy Karla Hynka Máchy*. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862. 2 svazky. Spisy výtečných českých básníků novověkých. Část třetí. Spisy Karla Hynka Máchy; 1, 2.

MÁCHA 1961: MÁCHA, Karel Hynek. *Jasná noc mne vzhůru vábí*. Praha: Československý spisovatel, 1961. Klub přátel poezie. Základní řada; sv. 1.

MÁCHA 1972: MÁCHA, Karel Hynek et al. *Literární zápisky, deníky, dopisy*. Praha: Odeon, 1972. Mácha, Karel Hynek; Spisy; sv. 3. Knihovna klasiků.

OTRUBA 1976: OTRUBA, Mojmir. Zápas o dílo K. H. M. In: OTRUBA, Mojmir (ed.). *MÁCHA, Karel Hynek. Daleká pouť*. Praha: Československý spisovatel, 1976. Klub přátel poezie. Základní řada, sv. 3 (roč. 16).

PICHL 1936: PICHL, Josef Bojislav. *Vlastenecké vzpomínky*. Praha: Fr. Borový, 1936. Paměti; sv. VIII.

RUTH 1903: RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: Pavel Körber, 1903–1904. 3 sv.

ŠAFRÁNEK 1913: ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. I. svazek, r. 862–1848*. Praha: Nákladem Matice české, 1913. Spisův musejních; č. 175. Novočeská bibliothéka; č. 33.

VÁŠÁK 2004: VÁŠÁK, Pavel – HAVEL, Rudolf (edd.). *Literární pouť Karla Hynka Máchy: ohlas Máchova díla v letech 1836–1858*. Praha: Academia, 2004².

VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1936: VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ, Olga. *K. H. Mácha: několik pohledů: psáno roku 1935 a 1936*. Praha: A. Neubert, 1936.

Internetové zdroje:

Vodní mlýny [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/>

Payne rodokmen [Cit. 16. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.payne.cz/>

| Yvetta Dörfllová

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Strahovské nádvoří 1

118 00 Praha 1 – Hradčany

NADĚJE NA ZMRTVÝCHVSTÁNÍ?

Zamyšlení u hrobu Bernarda Bolzana na Olšanských hřbitovech dne 29. září 2010

Lubomír Sršeň (Praha)

Redakce Matičních listů se rozhodla po více než 10 letech otisknout text úvahy, kterou pronesl PhDr. Lubomír Sršeň, člen Matice české, při příležitosti dokončené opravy hrobu Bernarda Bolzana v září 2010. K tomuto rozhodnutí vedlo přesvědčení, že hlavní myšlenky proslovu jsou stále aktuální. S mírným optimismem vítáme naději, že se péče o hroby našich předků stává v posledních letech předmětem zájmu osvěcených správců hřbitovů i mnohých dobrovolníků z řad občanů. Doufejme, že podobné úvahy a výzvy, jako je ta zde otištěná, povedou k postupné kultivaci vztahu naší společnosti k minulosti.

Vážení přátelé,
při úvahách o tom, co vás sem dnes přivedlo, jsem došel k přesvědčení, že to jistě není jen zvědavost na to, jak dopadla drobná oprava kamenného náhrobku kryjícího ostatky Bernarda Bolzana. Soudím, že vás přitahuje především samotná osobnost člověka, který je zde pohřben a k němuž máte patrně každý z vás nějaký bližší vztah. Dnešní připomínku letošního zdařilého restaurování poškozeného náhrobku chápu tedy především jako příležitost připomenout si člověka, jemuž jsme stále mnoho dlužni.

Přesto mi dovoluji nejprve stručně shrnout fakta, jež se stala podnětem k dnešnímu setkání. Vy, kteří jste obeznámeni s životními osudy Bernarda Bolzana, víte, že uzavřel se svým přítelem a těchobuzským hostitelem Josefem Hoffmannem nezvyklou dohodu. Ten, kdo z nich zemře dříve, bude pohřben po boku Hoffmannovy ženy Anny, jež odešla na věčnost už v roce 1842 a byla pochována v Těchobuzi. Tomu, kdo zemře později, bude pak určeno nejbližší volné místo. Tato úmluva vyplynula ze zcela výjimečného vztahu Bernarda Bolzana k Anně Hoffmannové, jež byla po 19 let jeho oddanou mateřskou přítelkyní, mimořádně vzdělanou spolupracovnicí, obětavou pečovatelkou o jeho zdraví a několikrát se stala doslova zachránkyní jeho života. Přestože Bolzano zemřel o tři roky dříve než Josef Hoffmann, 18. prosince 1848, nepřipustili jeho blízcí z obavy před pomluvami, aby byla dohoda dodržena. Jan Křtitel Bolzano dal pohřbít svého bratra do rodinného hrobu na Olšanské hřbitovy, pod jednoduchý železný kříž, doplněný skromnou mramorovou deskou s latinským nápisem. V roce 1858 byl napravo od svého učitele pohřben jeho věrný žák František Schneider, profesor náboženství na pražské polytechnice

Obr. 1. Hrob Bernarda Bolzana a jeho blízkých na Olšanských hřbitovech (hřbitov III, odd. 9, čís. 107), stav v r. 2010. Foto L. Sršeň.

a ředitel stavovské reálky v Praze, mj. učitel dětí v rodině Františka Palackého. Po dvou letech, roku 1860, dal architekt František Šebek zbudovat pro oba své oblíbené učitele, Bernarda Bolzana a Františka Schneidra, v těsné blízkosti jejich hrobů společnou hrobku. Její kamenný náhrobek ve stylu neogotiky ozdobil pražský sochař Josef Effenberger pískovcovým krucifixem. Bolzanovy a Schneidrový ostatky byly tehdy exhumovány a pietně přeneseny na nové místo. Původní mramorové desky z Bolzanova a Schneidrova hrobu zůstaly dodnes zasazeny na svém místě, ve zdi za stávající hrobkou. Do hrobky byli později pohřbeni ještě další dva muži, prof. Josef Šauer z Augenburgu (1917), ctitel Bolzanova učení, a Jan Schneider (1939), prasynovec Františka Schneidra, vrchní policejní ředitel.

Před několika lety mi přinesla do muzea moje bývalá spolužačka, dr. Helena Soukupová, několik pískovcových úlomků, které při náhodné procházce našla na Bolzanově hrobě. „*Nějaký vandal urazil Kristovi chodidla. Ty ses Bolzanem zabýval a znáš se s kamenosochaři, tak se postarej, aby se to dalo do pořádku.*“ Poprosil jsem tedy akademického sochaře Jiřího Živného, nejsolidnějšího restaurátora kamene, kterého znám, jenž pro nás restauroval kdysi mnoho soch v Lapidáriu, aby tam příležitostně ty fragmenty doplnil. Grátis, pochopitelně, jen kvůli mně a kvůli Bolzanovi. Ochotně to slíbil. Ale zápasil buď s časem a urgentními zakázkami doma i v cizině, nebo s nevhodným počasím, a tak musel tento dobročinný akt stále odkládat.

Teprve nedávno se podařilo uvést vše do pohybu. Díky Matici české, Národnímu muzeu, štědrému soukromému sponzorovi a Svatoboru dostala akce oficiální ráz a pan Živný práci provedl zcela standardně a profesionálně, včetně restaurování celého krucifixu. Dnešního setkání se sice nemůže účastnit – restauruje zrovna kdesi ve Francii – ale snad si najde chvíli, odloží ostych, potlačí svou nezištnost a časem pošle i očekávanou řádnou fakturu, aby bylo vše řádně a úředně dovršeno.

Bolzano by nejspíše považoval naše úsilí udržet jeho náhrobek v dobrém stavu za malichernost a zbytečnost. Byl v těchto věcech překvapivě nesentimentální, racionální, až chladně pragmatický. I dnešního člověka zaráží, když čte v jeho závěti doporučení, aby jeho mrtvé tělo bylo využito v pitevně libovolným způsobem k vědeckým účelům. Je známo, že vnější projevy uznání a kultu k celebritám považoval za nicotné, pokud nevyplývaly z hlubšího ocenění jejich díla a myšlenkového odkazu. Ve vlastním životopise souhlasil s řeckým Themistoklem, „*který raději chtěl, aby se jednou ptali, proč mu nebyla postavena žádná socha, než proč mu byla postavena socha*“.

Procházíme-li dnes Olšanskými hřbitovy, neubráníme se pocitu zmaru a zkázy. Ten není vyvoláván pouze oním přirozeným faktem, že tu nad živými převládají svým počtem mrtví. Mnohem drtivěji působí zjevná neúcta k mrtvým předkům, cynicky demonstrovaná všudypřítomným vandalismem, který už poničil značné množství zdejších náhrobků. Je proto třeba, abychom nebyli naivní a přiznali si, že drobná oprava jednoho z náhrobků je jen málo účinným, téměř bezvýznamným projevem marného vzdoru proti sklonu současné české společnosti ke *ksindlizaci* – jak to nazýval surově, ale trefně prof. Alexandr Stich.

V souladu s Bolzanovými názory však není nutno propadat beznaději. Vždyť opravdu není důležité, zda se do budoucích věků dochová Bolzanův náhrobek, nebude ani žádnou tragédií, když naši potomci zapomenou, kde byl Bolzano pochován, dokonce bude „*naprosto lhostejné*“, jak uvedl sám Bolzano, „*bude-li potomstvo znát slabiky, z nichž se skládá jeho jméno*“. Z tohoto úhlu pohledu bude jistě i Národnímu muzeu odpuštěno, že dodnes do svého Panteonu neumístilo Bolzanovu bystu, odlitou v bronz pro tuto síň slávy už na přelomu 19. a 20. století.* Toto vše není podstatné.

Obr. 2. Bernard Bolzano na portrétu od Heinricha Hollpeina z let 1839–1840. Olej na plátně, Národní muzeum, inv. čís. H2-5665. Foto Radovan Boček.

Důležité však je, abychom přestali považovat Bolzana za cizince, a konečně uznali, že je to pražský rodák a Čech. Má nám snad vadit, že se jeho otec narodil v Itálii (ale od dětství žil v Praze), že jeho matka, rodilá Pražanka, hovořila německy? Máme i dnes vyčítat Bolzanovi, že se jeho mateřským jazykem stala němčina? Vždyť šlo o jeden ze dvou jazyků, kterým tehdy mluvili obyvatelé této země! Je třeba připomínat Bolzanova básnická díla a kázání opěvující jeho českou vlast? Je nutné stále opakovat, že Bolzano za celý svůj život nikdy nevycestoval za hranice Čech? Jakou ironií osudu je tedy fakt, že Bolzana jako vynikajícího filozofa, estetika, matematika a zakladatele moderní logiky dnes vydávají a studují v Izraeli, Rusku, Japonsku, Spojených státech a v dalších vyspělých zemích – a my se stále ostýcháme se k němu hlásit!

V roce 1972 se pustilo nakladatelství Frommann – Holzboog ve Stuttgartu do vydávání veškerých dokladů o Bolzanově životě a díle pod názvem *Bernard Bolzano-Gesamtausgabe*. Výsledkem grandiózního vydavatelského počínu, na němž spolupracují i někteří čeští vědci, bude asi přes 100 objemných svazků. Pokud vím, tak kompletní řadu již vydaných knih této edice mělo v naší republice jen Bolzanovo studijní centrum zřízené po sametové revoluci slavnostně v Bolzanově úmrtním domě v Celetné ulici. To však po čase nenápadně zaniklo. Ani v našich předních státních knihovnách nejsou tyto svazky k dispozici.

* Po osmi letech od tohoto proslovu byla zmíněná křivda napravena. Bolzanova bysta byla do Panteonu Národního muzea umístěna v rámci reorganizace jeho sochařské výzdoby roku 2018.

Bolzanovo sociální, filozofické a teologické učení, nazývané *bolzanismem*, bylo doplňující i opoziční paralelou k hnutí českého obrození a sehrálo významnou roli při kultivaci společnosti v Čechách 19. století. Nekrolog na Bolzana v Havlíčkových *Národních novinách* z 22. prosince 1848 to dobře vystihl známými slovy: „*Pomníkem jeho nejkrásnějším a nejtrvalejším jest, že svobodné pohybování ducha v naší vlasti jest namnoze plod semene, které on rozsíval.*“

Po nejistém a opatrném přešlapování kolem Bolzanova odkazu, charakteristickém pro českou společnost ve 20. století, se nyní, v 21. století, v době demokracie, svobody a odbouraných mýtů a předsudků, můžeme k Bolzanovi bez zábran a obav přihlásit. O jeho objevech v matematice a logice, kterými předstihl svou dobu, víme pouze to, že fascinují a inspirují specialisty na celém světě. Většina z nás, laiků, je však není schopna plně ocenit, neboť jim nerozumíme.

Přesto je Bolzano v mnoha dalších oblastech svého učení i v osudech svého života srozumitelný a stále velmi aktuální. Je to především jeho touha po svobodě a samostatném myšlení, jež dohnala tehdejší represivní režim císaře Františka I. až k jeho odvolání z působení na pražské univerzitě. Stále inspirativní je i jeho životní zásada, že každý by měl usilovat o vlastní štěstí a současně o štěstí svých bližních. Velmi moderní jsou dodnes jeho exhorty (nedělní kázání pro univerzitní studenty i pražské měšťany), v nichž zcela

svobodně a otevřeně hlásal své myšlenky. Najdeme tu např. jeho přesvědčení o významné úloze jedince při nápravě společnosti, o lásce k vlasti, o významu občanské společnosti, o rovnoprávnosti žen, o nebezpečí plynoucím z nevzdělanosti lidí, o vztahu českých a německých obyvatel Čech, o poměru křesťanů k Židům, ale také o důležitosti žertování a veselé mysli.

Aby každá myšlenka či úvaha nesla také – ve shodě s Bolzanovými názory – skutečné ovoce, dovoluji si vám doporučit: pokud jste tak už neučinili, přečtěte si inspirativní Bolzanovy *Exhorty*, vydané Nakladatelstvím Lidové noviny v roce 2006, strhující Bolzanův *Vlastní životopis*, připravený Marií Pavlíkovou a vydaný Odeonem v roce 1981, či monografii o Bolzanovi, již napsal Jaromír Loužil a jež vyšla v melantrišských Odkazech pokrokových osobností naší minulosti roku 1978. Věřím, že vás Bolzano nadchne a že se přidáte k těm, kteří ho považují za jednoho z největších rodáků naší vlasti.

Lubomír Sršeň

Národní muzeum – Historické muzeum
oddělení starších českých dějin
Vinohradská 1
110 00 Praha 1

SVĚT KARLA HAVLÍČKA

Scénář k výstavě *Směle kupředu! Svět Karla Havlíčka*

Magdaléna Pokorná (Praha)

Dětství v Borové

Havlíčkově rodiště Borová je malebně umístěné městečko, které vybíhá do kuželovitého svahu, jehož vrchol, na němž stojí kostel sv. Víta, dosahuje 637 m n. m. Svě jméno dostala po borových lesích, které byly pro tyto končiny typické, koneckonců i ve svém znaku má Borová lva, který sekerou podetíná borovici. První zmínka o ní je z roku 1289.

*Ten borovský kostelíček
stojí na vršku,
skrže lesy smutně na mě hleděl:
„Jsi to ty, můj hošku?“*

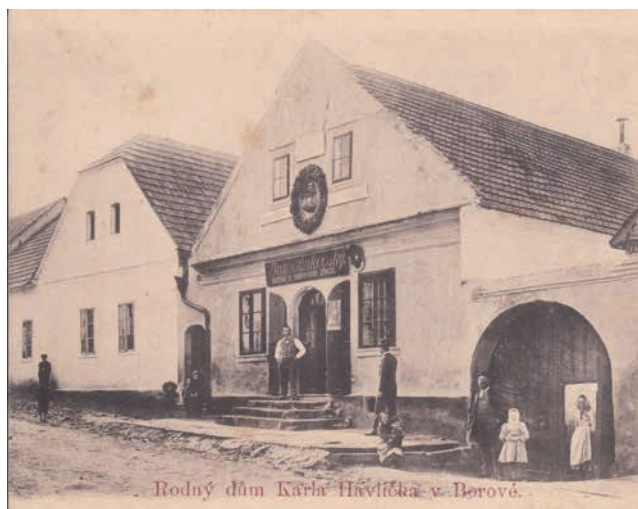
*Pode mnou jest tvá kolébka,
já tě viděl křtít,
starému vikáři ministrovat,
pilně se učit.*

*Táhnout světem na zkušenou,
pak s pochodní jít,
naši chase plamenem veselým
na cestu svítit.*

(Karel Havlíček: *Tyrolské elegie*, 1852)

Vztah ke svému rodišti zdůraznil Karel Havlíček už jako mladý tím, že si ke svému jménu Karel připojil právě přídomek Borovský. Jezdívá sem i poté, co se rodina přestěhovala do Německého Brodu – jako chlapec na prázdniny na faru, v roce 1844 při cestě z Ruska do Německého Brodu a v létě 1855 po návratu z Brixenu, kdy si naposledy prošel místem svého dětství.

Rodný dům Karla Havlíčka měl dramatický osud. Dne 23. prosince 1817 koupil Matěj Havlíček 27 sáhů výměry s částí dvora z gruntu č. 68 za 500 zlatých. Následujícího roku tu postavil dům a kupecký krám. Dne 5. ledna 1833 dům prodal. Do dnešní doby se ovšem dům v původní podobě nezachoval. Stal se totiž obětí rozsáhlého požáru, který schvátí téměř celou Borovou dne 18. září 1835. Nový majitel dům brzy vystavěl znovu. Ale i tento dům zničil v roce 1886 požár. Dnes tedy, když je reprodukován „rodný dům“ Karla Havlíčka, jde vlastně o úplně jiný dům, ovšem skrývající jedinou autentickou památku na ten původní, totiž vytesaný monogram „MH“ (Matěj Havlíček) do žulového průčelí, jímž se dnes prochází do druhé místnosti domu.

Obr. 1. Dobová pohlednice rodného domu Karla Havlíčka v Borové. Foto: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod.

V borovské škole, kam nastoupil Karel Havlíček sotva pětiletý, působil Antonín Líněk. Ten se narodil dne 2. června 1792 a jako pomocník prošel několika školami. V roce 1824 se dostal do Borové, kde sloužil po 47 let a 4 měsíce do roku 1871. Učil tedy nejen Karla Havlíčka, ale celé generace borovských dětí číst, psát, počítat a otvíral jim i jinak cesty do světa poznání. Karel Havlíček se se svým respektem k němu svěřil po létech čtenářům *České včely*, kterou tehdy redigoval: „Vzpomínám si posud s vřelou vděčností na svého dokonalého učitele na farní škole borovské, p. Ant. Linka, který již po mnoho let tamější školu s neúnnavnou pilností a s příkladnou pedagogickou schopností spravuje.“

V roce 1832 se rodina Havlíčkových přestěhovala do Německého Brodu, kde Karel Havlíček navštěvoval gymnázium. Svou vzpomínku na tato léta vtělil Havlíček do epigramu, věnovaného tehdejšímu řediteli gymnázia Vincenci Doubravovi: „Výklady kantora Doubravy / snadno chápe hned každý / však, i třeba bez hlavy, / má-li jenom hřbet“.

Studia v Praze

Do pražského bohosloveckého semináře nastoupil Karel Havlíček po absolvování dvouletého filozofického kurzu dne 30. září 1840. Proč se chtěl stát knězem, svěřil své

Obr. 2a, 2b a 2c. Báseň, kterou Karel Havlíček věnoval svým učitelům Janu Smutkovi a Janu Mařanovi a která vedla k jeho vyloučení ze studia, vyšla tiskem v Praze roku 1841 u Václava Špinky. LA PNP, fond Havlíček Karel.

mamince v dopise ze dne 15. března 1840: „*Nemohu být ničím jiným nežli knězem, ke všemu ostatnímu cítím skoro nelibost a odpor; ale knězem chci být s plnou opravdovostí, a proto věřím, že pro tento dobrý úmysl bůh tomu dopřeje své milosti, když my lidé tomu můžeme věnovat jen své usilování. A kněz, dělá-li tolik, kolik může, jest věru nejspokojenější člověk na světě.*“

Projevoval se zde jako pilný a mimořádně soustavně se připravující student. Podnětů ke svému duševnímu rozvoji získával Havlíček celou řadu nejen četbou, ale také stykem se spolužáky a později i ve volném přátelském okruhu kolem bolzanovce kněze Františka Schneidra. Našel tu celoživotní přátele. Patřili mezi ně Jan Klejzar, František Josef Řezáč a František Mudra.

Podmínky studia byly tehdy velmi přísné a seminární režim Havlíčka silně stíšňoval. „*Sklon k volné diskusi a nespoutanosti*“ Havlíčkovi vyčítali i nadřizení. Po prvním roce studia mu přitížila báseň na počest dvou vyučujících „Janů Křtitelů“ – Mařana a Smutka. Mařan interpretoval tento text jako „nebezpečný“, vnímal jej jako „panslavistický“, u zkoušky, kterou Havlíček skládal právě u něj, pak neuspěl, a ze studia byl vyloučen.

Ještě po letech, v prvním čísle nově založených *Národních novin* ze dne 5. dubna 1848 Havlíček připomněl svoji rozčarovanosť ze studií: „... *semenišť Pražské ochladilo tenkrát znamenitě můj zápal [...] udusilo ve mě [sic!] velikou část pravých náboženských citů, a teprve za několik let po návratu do zdravého božího světa podařilo se mi po mnohých bouřlivých debatách najítí opět pravou cestu a pravé veslo.*“

Karel Havlíček přišel na studia do Prahy v době, kdy tu docházelo k zintenzivnění veřejného národního a kulturního života. To se projevovalo ve formách literární, vědecké a společenské (vlastenecké bály).

„*Měl jsem pořádnou chuť jít se tam podívat, ale že nemám frak a nikdo mi jej nechtěl půjčit, nechal jsem toho a odložil to napřes rok!*“ To psal Havlíček rodičům dne

30. ledna 1842 v souvislosti s prvním českým bálem, který proběhl v budově Konviktu nedaleko Betlémského náměstí.

Pobyt v Rusku

Pro Karla Havlíčka byla cesta do Ruska v letech 1842 až 1844, kam se dostal na základě doporučení Pavla Josefa Šafaříka, podnětná z mnoha důvodů – seznámil se zde s ruskou literaturou a kulturou i s ruskou životní realitou. Kriticky přistupoval k velikánům ruského romantismu – Alexandru Sergejeviči Puškinovi a Michailu Jurjeviči Lermontovovi. Obdivoval ale Nikolaje Vasiljeviče Gogola, jehož dílo překládal do češtiny. Jeho okouzlení Ruskem a ideou slovanství brzy ustoupilo kritickému vnímání (stať *Slovan a Čech*), probudilo u něj i satiricky laděnou tvorbu (epigramy). Jeho tvorba posunula (*Obrazy z Rus*) výrazně i vnímání Ruska a Slovanstva obecně v celé české společnosti.

Karel Havlíček se do Ruska dostal dne 10. ledna 1843 přes polský Lvov. V Rusku se měl stát domácím vychovatelem v rodině Michaila Petroviče Pogodina. Ten ho však postoupil svému kolegovi Stěpanu Petroviči Ševyrjovovi, profesorovi ruské literatury na moskevské univerzitě. Působení v této rodině poskytovalo Havlíčkovi podmínky pro další aktivity – souvislou četbu, studium cizích jazyků a přípravu na budoucí literární práci. Zároveň mu zdejší pobyt umožňoval čilý styk s moskevskou intelektuální a společenskou elitou, zaujat byl také výklady o českých dějinách na univerzitě. Díky rodinným vazbám Ševyrjovovy manželky mohl sledovat představení moskevského Velkého divadla přímo v prestižní lóži a měl patrně i přístup do tamní bohaté zásobené knihovny. Ovlivnilo jej také to, že mohl poznat poměry na ruském venkově v souvislosti s pobytem Ševyrjovových na jejich letním sídle.

„*Aby Kollár jenom mohl přijet do Rus místo mne! On by si zoufal za to, čím sám k tomu slovanství dopomáhal! Vám, který jste znal mé smýšlení, než jsem odjel přes hranici, musí být jaksí divno okolo duše, když slyšíte tak zpívat*

Obr. 3. Havlíčkův dopis z Ruska, ve kterém popisuje krásy Moskvy. LA PNP, fond Havlíček Karel.

z jiného tónu!“ psal Karel Havlíček Karlu Vladislavu Zapovi z Moskvy do Lvova dne 30. dubna 1844.

Brzy byl Karel Havlíček celkovými poměry v Rusku zklamán. Příčiny rozkolu mezi Havlíčkem a Ševyrjovem byly několikeré. Jednou z nich byl rozdílný náhled na výchovatské metody – tradičně bývá zmiňována historka o polhavku, který Havlíček uštědřil Borisi Ševyrjovovi na oplátku poté, co ten uhořel sluhu. O dva roky později si Ševyrjov v dopise Pogodinovi stěžoval, že Havlíček svým svěřen-cům málo vštěpoval zásady poslušnosti a lásky k rodičům. „Přítomnost Havlíčkovu v mém domě pokládám za skutečné neštěstí,“ poznamenal. V rozdílném náhledu na autority se odrážela Havlíčkova vzrůstající nechuť k autokratickým po-měrům v ruské společnosti. Při kritice ruského samoděržavi zároveň Havlíček negativně vnímal i slavjanofilství.

Po návratu z Ruska

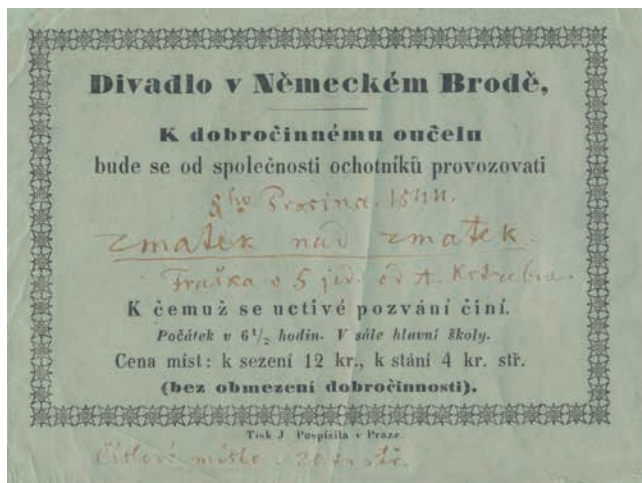
Havlíčka sice v Rusku mnohé zklamalo, ale výstavnost Moskvy obdivoval. „Kdyby bylo možná rozsypat ji, kamen-nou matičku, po celé Evropě, ještě by se z ní dostalo kaž-dému městu několik krásných stavení. Tu radost, kterou mí-vám, kdykoli po ulici jeda na domy se dívám, nemohu nijak ve Vás psaním svým vzbuditi: zostavuji to oustnímu popsání, až se někdy v naší Praze opět po poutích svých shledáme,“ psal K. V. Zapovi v květnu 1843.

V Rusku se rodily Havlíčkovy literární plány do bu-doucna. Své spisovatelské ambice tehdy promítal především do oněch „malých nádobek“, jak nazýval epigramy, s nimiž se svěřoval svému příteli Tadeáš Klejzarovi.

Krátce před návratem do Německého Brodu se Havlíček dozvěděl o úmrtí svého otce. Jako jeho nejstarší syn pomá-hal matce a horlivě „vlastencoval“ – na matčin krám nechal vyvěsit česky psaný štít, pořádal českou besedu a založil tu ochotnické divadlo.

„Nehráme zde divadlo an und für sich, jak Němci říkají, ale jen co podrízený účel, aby se čeština vštípila do myslí vyšším třídám našich německobrodských korholtářů [...]. Proto také jsem hleděl, aby herci-ochotníci byli patriciji, jak již podle holek pozorujete. Co se tedy nedostane velikosti charakterům, to nám jinudy do kapsy naskočí,“ psal v dopi-se příteli Josefu Šrámkovi.

Pro premiéru v listopadu 1844 zvolil Havlíček Kotzebuovo drama *Epigram*, jehož hlavní hrdina musí kvů-li své břitké satíře opustit rodné město, aby se v nepoznání coby vážený lékař vrátil po několika letech zpět a po překo-nání několika peripetií získal ruku své milé. V rychlém sledu pak následovaly další hry. Právě při divadelním ochotnění se Havlíček seznámil s Františkou Weidenhoffrovou, dce-rrou z vážené německobrodské rodiny, a měl v plánu se s ní oženit. Jejich světy se ale rozešly – nevěsta, spjatá se svou rodinou, mohla těžko přijmout hodnoty a priority mladého

Obr. 4. Reklama na divadelní představení *Zmatek nad zmatek* Augusta Kotzebua, které se uskutečnilo v Německém Brodě v roce 1844. Foto: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod.

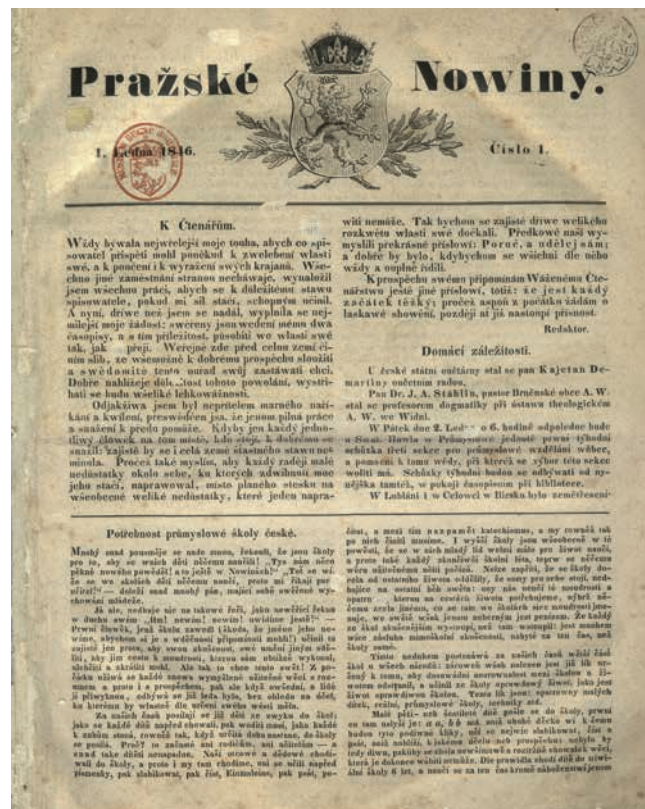
muže, který se na jaře 1845 vydal do Prahy, kde vstoupil do úplně jiného prostředí, s nímž se ztotožnil a v němž se dokázal prosadit. Oddal se novinářství a službě vlasti.

Novinářem – *Pražské noviny*

Karel Havlíček svoji novinářskou kariéru zahájil jako redaktor *Pražských novin*, kam ho doporučil František Palacký. *Pražské noviny* vycházely od osmdesátých let 18. století a až téměř do poloviny 19. století zůstávaly v českém prostředí jediné. Na vydávání novin od ledna 1846 získal právo na šest let Karel Vilém Medau. Pokud měl vydavatel Medau splnit své smluvní závazky, musely *Pražské noviny* vydělavat, a aby vydělavaly, musely si získat zájem veřejnosti, přesvědčit publikum, aby je kupovalo a hlavně předplácelo. Vedle ekonomických tlaků musel nový redaktor novin počítat i s cenzurním řízením.

S radami, jak vést noviny, přispěchal i Havlíčkův přítel Vilém Gabler v dopise ze dne 28. listopadu 1845: „*Le Journal de Francfort a Všeobecné noviny ti podají skoro všecko, co budeš potřebovat pro tvé artikule; jen bych ti ještě radil, abys hleděl dostat taky die Deutsche allgemeine Zeitung (Leipzig), jenž je v ohledu německé říše komplementum augsburské. Tak bych myslel, že by bylo nejlépe nic jen opsat z jiných novin, nébrž vždy sám sepsat artikl a neoznámiti novinu, z které je vytažen... Jakožto redaktor politických novin máš tu povinnost ... v hlavě mít dokonalou známost s nynějším stavem všech věcí v Evropě – to všecko se dozvíš z Rottkova Staats-Lexikon. Gothaský almanach si kup, abys věděl, kolik a jakých dětí má který potentát a který na kterém dvoru je vyslanec etc. etc. Dobrý zeměpis a dobré mapy nebudou zbytečné. Francouzsky bys měl umět, a to nejenom číst a rozumět, nébrž také mluvit, a dobře mluvit.*“

První číslo „svých“ *Pražských novin* otevřel Karel Havlíček 1. ledna 1846 osobním vyznáním: „*Vždy bývala nejvřelejší moje touha, abych co spisovatel přispěti mohl poněkud k zvelebení vlasti své a k poučení i k vyrazení svých krajanů.*“ Havlíček jako redaktor prokázal, že je dobře připravený. Hned v prvních dnech svého působení v redakci

Obr. 5. Vydání *Pražských novin* v redakci Karla Havlíčka ze dne 1. ledna 1846. Foto: Knihovna Národního muzea.

otevřel téma průmyslové školy pro českou mládež v článku *Potřebnost průmyslové školy české*. Téma školství neopustil ani později. V dalších číslech otiskl svůj programový text *Slovan a Čech*, jímž otřásl dlouholetými představami české společnosti o slovanské vzájemnosti a znovu rozbouřil veřejné mínění. Programový charakter měla také stať *Co jest obec?*, tištěná na deset pokračování koncem roku 1846: „*Obec je zřízena k prospěchu všech, ne jednotlivce, a aby správně fungovala, musí v ní žít poučení lidé. Každému z nás budou následky té nevědomosti známy ze zkušenosti. Jak často vidíme muže jinak v privátním životě svědomité, kteří by žádným způsobem nikoho ze sousedů svých ani o nejmenší věc neošidili, proti státu jednati lstivě a velmi ošemetně. Patříme na veřejné stavby, na silnice, železnice, na pacht, odvody k veřejným zemským potřebám a vůbec na všechno, co obec na své útraty koná, jaké se tu často dějí podvody!*“

Jiným Havlíčkovým zásadním článkem byla stať *Daniel O'Connell*, která vycházela v červnu 1847. Vyličil v ní dějiny Irska a upozornil na okolnosti (rozsáhlé úplatky), za nichž anglická vláda docílila v roce 1800 převahy v irském parlamentu. „*Hlavní činnost O'Connellova v celé této době bylo ustavičné shromažďování (které tam zákon nezakazuje) národu irského, schůzka stíhala schůzku, a tak vzrůstalo uvědomění potřeb svých i síly, po rozličných městech vlasti své zakládal v národním duchu vedené noviny a časopisy, aby působily na mínění lidu a připravovaly jej lepším vzděláním ku politické dospělosti. Podněcuje řeči i skutkem lid, aby dbal o samostatnost svou a lepší práva, uměl jej zároveň vzdržovati od všelikého násilného povstání, ačkoli utiskováni od anglické vlády k němu popuzovala.*“

Národní noviny a revoluční rok 1848

Revoluce roku 1848 zasáhla téměř celou Evropu, nevyhnula se přirozeně ani habsburské monarchii a českým zemím, které byly její součástí. Změny se promítly do všech sfér života – politických, sociálních, hospodářských i mentálních. Formulovány byly základní občanské požadavky. Živá byla především otázka česko-německá a postoj k velkoněmeckým snahám.

Význam tisku za revoluce mimořádně vzrostl poté, co byla císařským patentem dne 15. března 1848 zrušena cenzura. Karel Havlíček se tehdy ptal: „Kterak budeme uživati svobody, zvyklí jsou na uzdu cenzurní? Celá Evropa hledí nyní na nás, okážeme-li se hodni svobody, nebudeme-li uživati svobody nerozumně ke zlému. Dokažme, že jsme byli již dávno pro duševní samostatnost dozráli: držme se vážně, zmužile, aby snad zlomyslní nepřátelé svobod, kterých jest nyní veliký počet, neukazovali s ousměškem zlostným na nás, že nejsme hodni svobody.“

Za nových poměrů Havlíček opustil redakci *Pražských novin* a rozhodl se pro vlastní nezávislé noviny – od 5. dubna 1848 začaly vycházet *Národní noviny*. Svůj první text v nich uzavřel výzvou: „Bratři! Směle kupředu!“

Havlíček věřil i v tak vypjaté době v rozum a potřebu vzdělání, odmítal střety, plédoval pro „revoluce v hlavách, ne zbraněmi“ a rovnoprávnost národa, vyzdvihoval ty, „kteří ctí zásadu, že všechna moc pochází od národa“. Prostředkem k tomu měla být osobní – občanská – bezúhonnost a zodpovědnost: „O každém, který se vám v politických a veřejných záležitostech za rádce nabízí, hleďte se vždy napřed strany jeho domácího i privátního života přesvědčiti, je-li zachovalý muž. Kdo je ničema, ... ten také jistě nemíchá se do politiky z povětivých oumyslů.“

Porážka svatodušního povstání v Praze v červnu, kapitulace Prahy a následující vyšetřování znamenaly i zatýkání. Mezi zatčenými byl kvůli svým článkům začátkem července i Karel Havlíček. Z vězení na Pražském hradě se dostal díky tomu, že byl zvolen poslancem do ústavodárného říšského sněmu, který zasedal ve Vídni od 22. července a k němuž Havlíček upínal velké naděje.

O sněmu Havlíček psal velmi kriticky do *Národních novin*. Jako například 3. srpna 1848: „Bohužel trpí posavad náš první říšský sněm nedostatky každého počátku veřejného oustního jednání: veliký počet sněmovníků posavad se nabažiti nemohl do sytosti toho blaha, aby mluvili, a proto se bohužel tuze mnoho mluví jen proto, aby se mluvilo a aby se snad nezdálo, že některý pan deputovaný němý jest. Při největším počtu řeči nedá se skutečně žádná jiná příčina nalézt, proč by držány byly.“

Říjnové události 1848 ve Vídni byly natolik krvavé, že mnozí poslanci, včetně českých, tedy i Havlíčka, z metropole nakvap odjeli. Sněm opět zasedal od 22. listopadu v Kroměříži. Havlíček ale předčasně opustil poslanecké lavice těsně před Vánocemi 1848. Jeho jednání ovšem v *Národních novinách* nadále komentoval. Když 7. března 1849 bylo zasedání sněmu násilně ukončeno a státní mocí byla zemi vnucena nová ústava, byl Havlíček událostmi v první chvíli doslova omráčen. Svým článkem *Výklad oktrojované ústavy od 4. března 1849* se dostal do ostrého

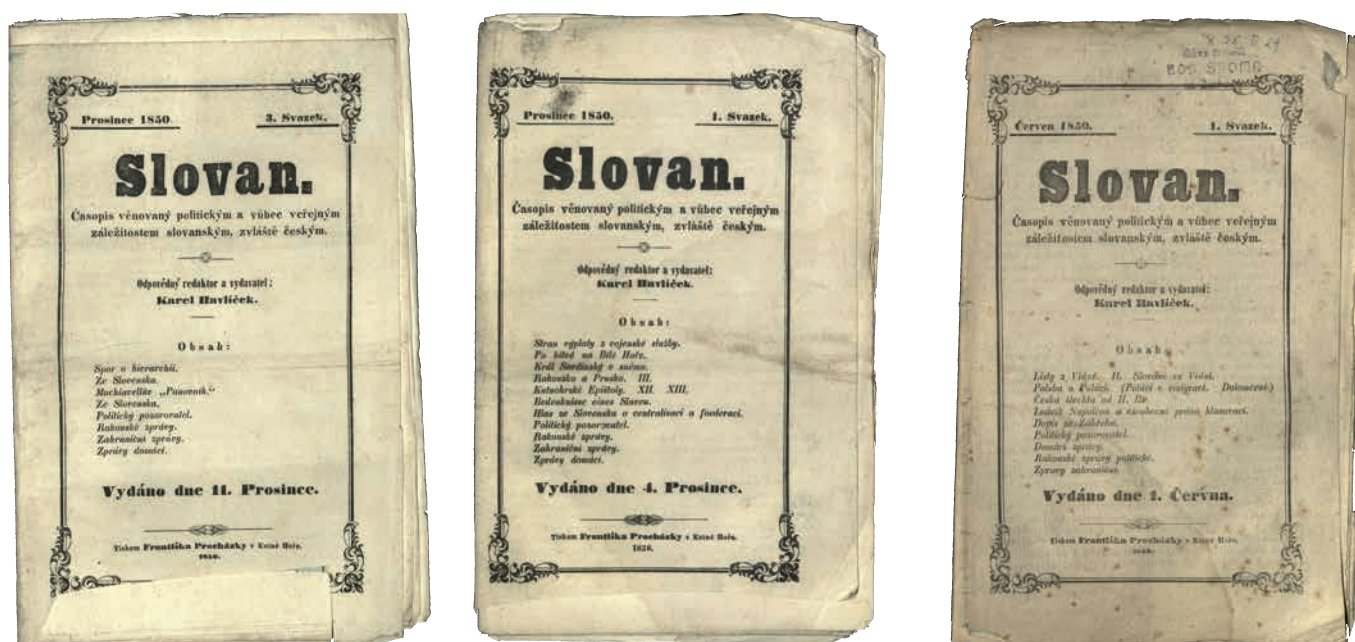
Obr. 6. První číslo Havlíčkových *Národních novin* ze dne 5. dubna 1848. Foto: Knihovna Národního muzea.

konfliktu s úředními místy. Byl postaven před porotní soud, který jej v dubnu 1849 osvobodil. Konflikty se ale prohlubovaly, protože Havlíček dokázal vládě připomínat její nedodržení sloby, její vlastní proklamace. Začátkem roku 1850 pak byly jeho *Národní noviny* zastaveny. Havlíčkovi se nepodařilo přes veškerou snahu dosáhnout toho, v čem byl úspěšný dřív – prosadit znovuvytváření svého listu.

Slovan a Havlíčkův závěr života

Havlíček svou novinářskou práci získal respekt i ve Vídni. Proč by jinak chtěli jeho *Národní noviny*, když je úředně zastavili, „koupit“? Havlíček se koupit nenechal a sliboval, až bude znovu panovat svoboda slova, že okolnosti tohoto jednání s vídeňskými úřady zveřejní. To už mu dopřáno nebylo. Našel útočiště v Kutné Hoře, kde nepanoval stav obležení jako v Praze, a zde vydával další svůj list – *Slovan*.

Havlíček hned v prvním čísle *Slovana* ze dne 8. května 1850 formuloval své krédo: „Nemohla by zajisté malá hrstka vládychtivých utiskovati ku svému prospěchu celý národ, kdyby tento, jsa náležitě vzdělán, rozuměl všem svým záležitostem a svou vůli náležitě projevit a provésti uměl. Úkolem svobody tisku jest tedy povýšiti poznenáhlý celý národ, neb alespoň největší část jeho k takovému vzdělání, a jen tenkrát můžeme sobě dělati naději na opravdivou a jistou svobodu. Třeba se i národu podařilo náhodou skrze revoluci svrhnouti se šíje své járho absolutní vlády, jestli zároveň není větší část jeho vzdělána, v brzkém času zase jini pod jinými

Obr. 7. Tři čísla Havlíčkova *Slovana* z roku 1850, který vycházel v Kutné Hoře. Foto: Knihovna Národního muzea.

záminkami dovedou se zmocniti libovolně a protizákonní vlády nad národem, jako toho právě za našich časů leckde příklady vidíme.“

Hned od počátku byl *Slovan* tvrdě stíhaný úředními zá-kroky a konfiskacemi. Bylo také brzy zakázáno jeho šíření do Haliče, Krakova, Bukoviny, Uher a samozřejmě nesměl do Prahy, stejně jako Havlíček. Docházelo až k paradoxním situacím, že v Praze nebyl *Slovan* k dispozici ani tomu no-vináři, který měl jeho názory rozporovat. Byl jím Václav Jaromír Pícek, jemuž bylo nakonec úředně zakázáno se o Havlíčkovi vůbec zmiňovat, když se ukázalo, jak bezzubé jsou jeho repliky ve srovnání s Havlíčkovými texty.

V této komplikované situaci se Havlíček rozhodl pro dů-ležitý krok. Uvědomoval si, jak krátký je život denního tisku a publikovaných stanovisek v nich. Po obdržení dvou úřed-ních výstrah vydávání *Slovanu* v srpnu 1851 sám zastavil. Tehdy připravil knižní soubory ze svých textů z *Národních novin* (*Duch Národních novin*) a ze *Slovanu* (*Epištoly kutno-horské*). Přestože byly tyto knihy po svém vydání v podstatě bezprostředně konfiskovány, dokázal je v jisté míře přece jenom distribuovat. V mnoha rodinách se pak po dlouhá léta staly až jakousi relikvií. Kutnohorskou tečkou v Havlíčkově novinařině bylo zasedání porotního soudu v listopadu 1851, jenž ho díky skvěle vystavěné osobní obhajobě osvobodil. O měsíc později, 16. prosince, byl z Německého Brodu od-vezen do tyrolského Brixenu.

Podrobnosti jeho cesty známe z Havlíčkových *Tyrolských elegií*, ale také z výtvarného zpracování, díky němuž byl i konstruován obraz Havlíčka – mučedníka. Dnešní návštěv-níci Brixenu – turisticky atraktivního místa v nádherné kraji-ně – zas mohou nabývat dojmu, že Havlíčkův pobyt zde musel být báječnou, a to hned několikaletou dovolenou, a to ještě ra-kouskými úřady placenou! Nic není tak vzdáleno pravdě. Ani obraz Havlíčka jako mučedníka, ani Havlíčka jako rekreanta.

Havlíčka a odezvy jeho textů u veřejnosti se úřady obá-valy. S novináři radikálně demokratického směru probíhaly

či se chystaly v této době soudy a ty svůj ortel vyřkly – tresty smrti, dlouholetá vězení atd. Havlíček dokázal jít na hranu možností, ale k odsouzení, i pro jeho schopnosti svá stano-viska nenapadnutelně formulovat, u něj nedošlo. Dva porot-ní soudy, jeden v Praze, druhý v Kutné Hoře, jej osvobodily.

Úřady proto u něj volily cestu mimosoudního rozhodnu-tí – internovaly jej. O místě internace se rozhodovalo na po-slední chvíli a na nejvyšších místech ve Vídni. Brixen pro Havlíčka znamenal odloučení od rodiny, od přátel, od kvasu každodenní práce. Uvrhl jej do beznaděje. Byl sledován, byly u něj prováděny domovní prohlídky, pod dohledem úřadů byl jak on, tak všichni, s nimiž se stýkal, i jeho korespondence. Nevěděl, protože nebyl odsouzen, jak dlouho tam bude mu-set zůstat. Pobyt, který úřady povolily jeho ženě Julii a dceři Zdence, sice Havlíčkovi pochopitelně ulehčil, ale jeho živo-tní perspektivu zásadně neřešil. „*Teletina jako mandle, vína taky dost, jakou čekáš, duše moje, ještě blaženost?*“, to byl trpký Havlíčkův povzdech z této doby. Vnímál také jako vel-kou krivdu, když po císařově sňatku v dubnu 1854 byli mno-zí soudy odsouzení vězni propouštěni, zatímco jeho, jako neodsouzeného, se amnestie netýkala. Žádosti, které po pře-dešlém jednání švagra Františka Jaroše na úřadech ve Vídni sepsal a podal, procházely zdlouhavě celým byrokratickým aparátem. Nejdříve ztroskotala na zamítavém stanovisku úřa-dů v Praze, které se Havlíčka pořád bály, ta další, podaná v lednu 1855, nakonec byla úspěšná, ale Havlíček se musel zavázat, že se už nebude věnovat žurnalistické práci. To byla pro něj oběť nejvyšší. A to ještě nevěděl, že vlastně marná.

Návrat domů v roce 1855 mu mnoho radosti nepřinesl – dozvídá se zde o smrti manželky Julie a zjišťuje, že mnoho jeho přátel se s ním odmítá stýkat. K tomu se zhoršoval jeho zdravotní stav způsobený tuberkulózou, který ho přivedl k pobytu v lázních Šternberk u Smečna. Havlíčkův závěr ži-vota byl neodvratitelný. Ve snaze ulevit si od bolesti se pře-dávkoval morfiem, v důsledku čehož upadl do bezvědomí. Zemřel krátce po převozu do Prahy dne 29. července 1856.

Rodiče, bratři, sestra, manželka a dcera Zdenka

Otec Karla, Matěj Havlíček (1792–1844), se narodil v kupecké rodině. Vyučil se obchodníkem v Německém Brodě (výuční list získal v roce 1813), praxi pak absolvoval v Praze. Rozhodl se založit obchod v Borové, kde takový obchod zatím nebyl. Úřední povolení ke zřízení obchodu získal v roce 1817. Brzy nato se oženil (1818) s Josefou Dvořákovou (1791–1884).

Matěj Havlíček byl schopným obchodníkem a dětmi byla požehnána i jeho rodina. Jako první se narodil 21. dubna 1819 Filip, ten ale hned dva dny po narození zemřel. O dva a půl roku později, 31. října 1821, se narodil druhý syn, jehož místní farář Jan Brůžek pokřtil jménem Karel Boromejský Oldřich, to byl „náš“ Karel Havlíček. Mladším Havlíčkovým bratrem byl František (1823–1912), Josef (1830–1889) a nejmladší byla Johana Nepomucena (1832–1913).

„Co jsem poznal srdce tvé, Juliánko moje, zase vidím hvězdičku, ale ta je tvoje,“ to jsou známé, často citované verše Karla Havlíčka, které věnoval své pozdější manželce Julii Sýkorové.

Dne 27. prosince 1847 Havlíček avizoval mamince budoucí sňatek, ke kterému došlo v březnu 1848: „A strany té holky, kterou si vezmu, neměj taky pražádnou starost, budeš vidět, až ji poznáš, že je hodná a hospodářská a že má dobré vychování.“

Julie byla dcerou Františka Sýkory, lesního vrchnostenského úředníka ve Svojsicích, a Anny, rozené Sládečkové, která také pocházela z rodiny lesního vrchnostenského úředníka.

Julie byla zaměstnána jako modistka v pražském salónu, který jí kromě znalosti řemesla nabídl i společenskou prestiž,

Obr. 8. Julie Havlíčková (1826–1855), manželka Karla Havlíčka. Foto: Národní muzeum.

Obr. 9. Fotografie Zdenky Havlíčkové (1848–1872), dcery Karla Havlíčka. LA PNP, fotoarchiv.

kam docházeli mnozí mladí lidé, včetně Havlíčka. Po sňatku Julie vplula do Havlíčkovy rodiny, přilnula, jak vypovídá byť nečetná dochovaná korespondence, k Havlíčkově matce. S radostí přijala její nabídku, aby ji stejně jako její ostatní děti mohla tykat. To nebyla tehdy, ale ani ještě dlouho poté, samozřejmá věc.

Havlíčkoví se dne 23. prosince 1848 v Praze narodila dcera. Pyšně se do Německého Brodu chlubil: „Zrovna teď v 1 hodinu s poledne narodila se nám šťastně holka, zdravá jako ryba a silná. Julie neměla dlouhý porod a byl co možná lehký. Je zdravá jakoby nic.“ Julie psala mamince až později a s úlevou: „Mnohokrát jsem si již spomněla na Tvé slova, že bude mít holku taky rád, jest tomu vskutku tak, ani bych si to byla nemyslíla.“

Soužití manželů Havlíčkových ovlivňovalo Havlíčkovu pracovní vytížení, následně úřední perzekuce a internace v Brixenu. Komplikovaly jej ale i zdravotní problémy, dlouhodobě se projevovaly u Julie, která nakonec podlehl nemocí ve svých sotva 29 letech v dubnu 1855. V Praze se už ani nedočkala manželova návratu.

Život jediného Havlíčkova potomka, dcery Zdenky, ovlivnili v útlých letech nejen rodiče, ale také rodina její tety Adély Jarošové, kde Zdenka žila po smrti svých rodičů.

Ovlivnila jej ale později zcela zásadně i snaha představitelů české vlastenecké společnosti prezentovat právě na ní a v péči o ni ideál národní výchovy. Byla vytržena z rodinného prostředí, vychovávána v dalších rodinách (Hanušovi, Braunerovi, Trojanovi, teprve konec života strávila u babičky v Německém Brodě), to vše, i snaha zasahovat do jejího citového života, mladou dívku poznamenalo. Zdravotní rodinná zátěž – tuberkulóza – ukončila život „dcery národa“ dne 20. září 1872.

Karel Havlíček a představitelé českého národního života

Sebevědomí, pohotovost a mimořádné vyjadřovací schopnosti se u Havlíčka snoubily se soustavností, pracovitostí a pilí. Sám se v deníkovém záznamu z 13. ledna 1842 dovolával v tomto směru Boží pomoci: „Bože, dej mi, abych byl pilným, aby ze mne někdy měli Češi radost.“ Sám ale dovedl přiznat, že byl od dětství „hranatá“, samorostlá a vzdorná povaha, že byl svéhlavý, až zarputilý chlapec, který se nepodroboval snadno. I tyto rysy povahy mu zůstaly po celý život.

Během svého novinářského působení vystupoval proti přízemnímu vlastenčení, polemizoval nejen s Josefem Kajetánem Tylem, ale i s Jakubem Malým. Dostal se do sporu i se slovenským „separatismem“. Spor stíhal spor a polemika polemiku. V umění polemizovat se Havlíček zdokonaloval, co se týče verry, vtipu i důraznosti, stejně jako sarkasmu. Později stíhal rakouskou vládu a čelil i hlasům z německých a polských periodik, do konfliktů se dostával s českými radikálními demokraty i s konzervativním táborem. Pochvaloval si dokonce, že tolik nepřátel nikdy neměl, a soudil, že čím více má nepřátel, tím více je mu prokazováno cti.

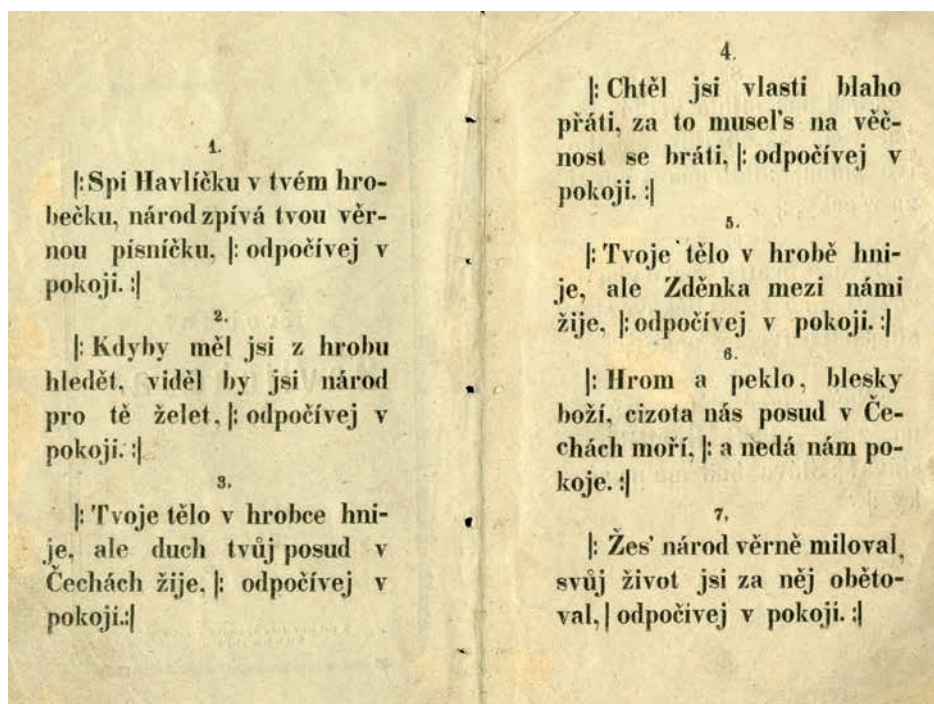
Dokázal ovšem respektovat authority, které jej přesvědčily svými argumenty, životními postoji i charakterem. Hned

v dětství to byl borovský farář Jan Brůžek. Po příchodu do Prahy pak především František Palacký, osobnost, která ovlivnila českou společnost v mnoha směrech. Havlíčka doporučil na místo redaktora *Pražských novin* – a tím mu pomohl splnit jeho ambice. Povzbuzoval jej svými dopisy i do Brixenu.

V revolučním období 1848 spojovaly Františka Palackého a Karla Havlíčka i politické názory – liberální postoje i austroslavismus. V tom souzněli s dalším politikem, jehož hvězda tehdy začala stoupat, a to s Františkem Ladislavem Riegrem. Ten Havlíčka důkladně informoval o počátcích revolučního hnutí v Itálii, kde právě pobýval, spolu pak působili jako poslanci ve Vídni. Dne 30. října 1879 vzpomínal F. L. Rieger na říšské radě: „*Tehdy se stalo, že jsem se dostal na proskripční listinu a že mne hledali dělníci v mém bytě, a kdybych nebyl býval náhodou varován přítelem Havlíčkem, mohl jsem sdílet osud s Latourem*“, tehdy davem lynčovaným rakouským ministrem. Havlíček ještě z Brixenu Riegrovi gratuloval k sňatku s Marií Palackou v srpnu 1853: „*Kdo chce hezkou ženu mít, musí pro ni do Čech jít, / jsouť veselé jak mladé kočky / Líčko bílé jako sníh, husté brvy na očích / zrak se blyští jako dvě hvězdičky [...]*“

Nebyli to jen reprezentanti české politiky, jejichž dílo Havlíček respektoval, byla to i Božena Němcová, která do Havlíčkem redigovaných novin přispívala, stejně tak jako její manžel Josef Němec. Pro Josefa Němce pak byl vztah k Havlíčkovi i v době jeho vlastního nuceného působení mimo české země i jakýmsi „poznávacím znamením“, například při rozhodování, komu při seznamování s dosud neznámými lidmi věřit.

Havlíček si díla Boženy Němcové cenil, což je zřejmé i z toho mála dopisů, které se zachovaly. S ohledem

Obr. 10. Kramářská píseň Hrobka Havlíčkova pravděpodobně od českého písničkáře Františka Haise vznikla krátce po Havlíčkově smrti a dosáhla ve společnosti mimořádného ohlasu. Foto: Knihovna Národního muzea.

na panující cenzurní poměry ovšem nemohl vše, co mu poslala, otisknout, proto se omlouval v dopise z prosince 1846: „*Až Vy budete mou cenzorkou (když by to pánbůh dal!) aneb až bude policie rakouská tak milostivá jako Vy, pak ano, co žádati budete. Ale teď nemožná! Proti vládě může se více psát, protože se toho nikdo neujme, ale proti kněžím ne, neboť se sesypou na člověka jako hnízdo vosí!*“

Havlíčkův mýtus

Druhý život Karla Havlíčka začal bezprostředně po jeho smrti – už samotným pohřbem dne 1. srpna 1856, který se stal národní manifestací. Účastnili se jej lidé nejen z Prahy, ale i ze vzdálených míst. Doprovázeli rakev s Havlíčkovými ostatky z domu smutku nejen „k bráně“, jak bylo tehdy obvyklé, ale až na Olšanský hřbitov, kde byl uložen k poslednímu odpočinku. Účastníci pohřbu byli úředně sledováni. Úřady chtěly situaci monitorovat, ale nechtěly průběh pohřbu tak zásadně ovlivnit. Početná účast veřejnosti i odezva pohřbu mezi obyvatelstvem nakonec ale vedly nejen ke stíhání aktivních účastníků (například Josefa Němce), ale i prý „liknavého“ postoje tehdejšího vysoce postaveného úředníka v Praze Filipa Webera.

Tehdy se začaly objevovat zprávy o tom, že byl Havlíček úředními místy otráven. I příběh o vavřínovém věnci, který

měl být položen na jeho rakev Boženou Němcovou, se stal mýtem, přestože tato událost podle úředních hlášení proběhla jinak.

Proč se tedy vracet ke Karlu Havlíčkovi?

Havlíček byl pohotový novinář a díky tomu rychle pronikal k podstatě věcí. Dokázal vládě připomínat její vlastní sliby. Jeho politické přesvědčení vycházelo z kritiky církevní hierarchie, federalismu a z českého národního liberalismu a občanského programu.

Svou pohotovostí a důsledností také dráždil. A dráždil také vtípem, někdy až sžiravým. Neústupnost a neúplatnost jej provázela po celý, byť krátký, život. Zemřel v 35 letech a přestal veřejně působit, když mu nebylo ještě třicet. Z člověka, který svým aktivním životem a celým dílem kritizoval sentimentalismus, sladkobolnost, se stal „mučedník“, trpitel.

„*Jindy umírali mužové pro čest, pro blaho svého národa, my však z téže příčiny budeme žítí a pracovati.*“ (Pražské noviny, 18. 1. 1846)

Magdaléna Pokorná

Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Prosecká 809/76
190 00 Praha 9

KAREL HAVLÍČEK JAKO ČTENÁŘ, KRITIK A SPISOVATEL

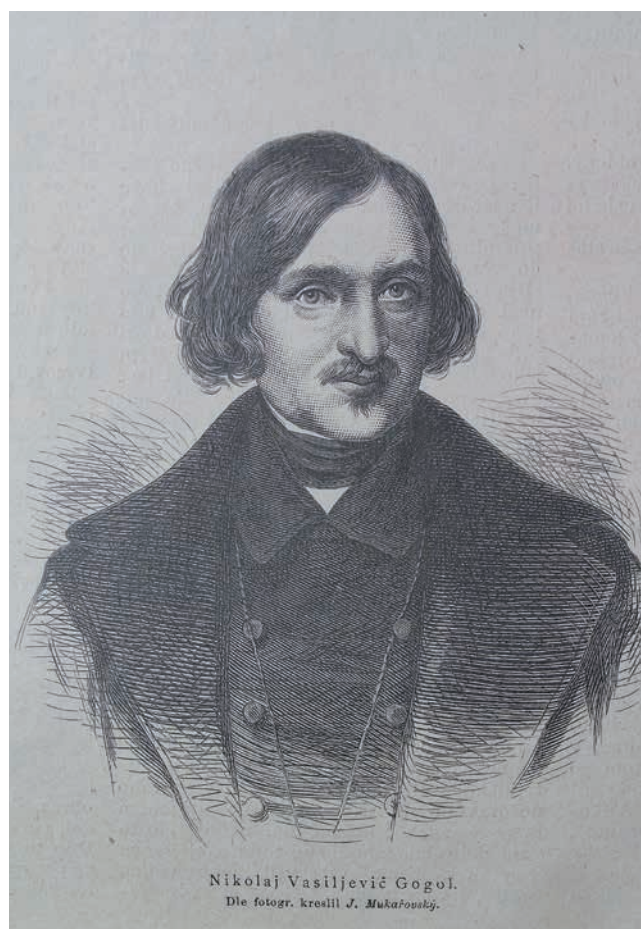
Dalibor Dobiáš (Praha)

Výstava „Směle kupředu! Svět Karla Havlíčka“ na zámku Maleč u Chotěboře představila Karla Havlíčka i jako protagonistu českého literárního života. Text obou výstavních panelů zde přetiskujeme v původní, rozšířené podobě.

Intenzivní četba, ba úvahy o přednostech cesty spisovatele a první vlastní pokusy předcházely ještě Havlíčkovu vyhloučení z kněžského semináře v roce 1841. Své rané básně sice napsal německy, vlastenecká iniciace v předbřeznové době a záhy také zážitek s ruskou „jinakostí“ v Ševyrjovovu okruhu však povzbudily jeho hledání národní osobitosti. Tu již nevnímal ve vztahu k idealizované minulosti, jak to bylo vlastní romantickým předchůdcům, nýbrž i jako přítomnou, v přítomných národně liberálních prouděch ukotvenou výzvu. Zkoumal vhodné výrazové formy jejího rozvoje, jako v soudobé střední Evropě opět tak intenzivně diskutovanou, aktualizovanou osvícenskou satiru, schopnou pohnout společností s jejími neduhy: „Největší má péče byla složit některé epigramy v národním duchu... Rozumí se ale, že jenom forma může být národní: věc sama národu ovšem neznáma: a kam bychom přišli, kdybychom nesměli přes meze vědomosti obecního lidu překročit dále...“, světil se o tomto svém zprvu jen soukromém zájmu například v roce 1848 příteli Josefu Tadeášovi Klejzarovi.

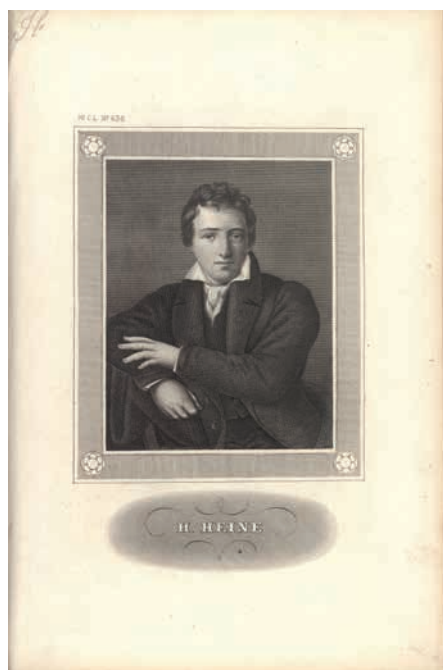
Na jedné straně tedy Havlíček volal po očistě od cizích mód včetně romantismu: „Zabijákem ruské literatury jest Petěrburg;“ uvažoval v souvislosti se svou ruskou cestou, „tam má hlavní sídlo ona nenárodní strana..., která se d'ablovským úsilím o to stará, podkopávat rozum a mravnost šlechty vším neřádem francouzské, německé a jiných cizozemských literatur;“ a dokonce Puškina započítal do „stáda napodobitelů“. Na druhé straně i v ruské literatuře obdivoval jen Nikolaje Vasiljeviče Gogola s jeho kritickým studiem ruské minulosti a přítomnosti a o to větší byla jeho naděje, pokud jde o vlastní síly národní literatury české, která v průběhu čtyřicátých let 19. století dostávala nové podněty s raně realistickými proudy a vzbuzovala stále větší zájem měšťanských elit. Na místě svých předchůdců, kteří již jako Josef Kajetán Tyl dokázali ve starší lidověosvícenské tradici navázat literární dialog s širší obcí čtenářů literatury, vyhlížel nový, svobodný domácí talent: „Pomodli se, Čechu, / k svatému Vojtěchu, / by tě vzaly samostatné / národy do cechu.“

Také proto Havlíček, který v *Obrazech z Rus* (1843–1846) projevil své publicistické nadání, neváhal po svém

Obr. 1. Dílem Nikolaje Vasiljeviče Gogola (1809–1852) se Karel Havlíček začal intenzivně zabývat ještě v letech 1843–1844 v Rusku. Po návratu uveřejnil své překlady *Nosu*, *Pláště*, *Mrtvých duší*, tedy Gogolových nejznámějších próz. Foto: Národní muzeum.

návratu do Čech roku 1844 pustit se do křížku se starším pojetím literatury, s její dominující výchovnou rolí pro národ. Postavil se ovšem už samotné představě, že kritika může svými soudy literaturu poškodit, a měla by tedy být svěřena obezřetným institucím jako Muzeu a jinak zůstat nanejvýš soukromou, a otevřel literaturu – a s ní i širší společenské otázky, které se s ní pojily – už natrvalo publiku: „*Děckem jest – díš – obecnstvo naše; / a tvé spisy? – Ty jsou tedy kaše.*“ Konkrétní příležitost vypořádat se s vlasteneckou „kaší“ poskytla Havlíčkovi tehdy veřejně významenaná

Obr. 2. Havlíčkovo dílo a kritický postoj k roli literatury, jak o ní uvažovali romantikové, se přibližuje německému básníku a kritiku Heinrichu Heinovi (1797–1856), třebaže o syntetické roli Karla Havlíčka příznačně prohlásila již Božena Němcová: „On je náš Heine, ale více ještě nežli Heine byl.“ Foto: Národní muzeum.

Obr. 3. Roku 1877 vyšel *Křest svatého Vladimíra* prvně v celku knižně, s ilustracemi Emanuela Krescence Lišky, z nichž zjevně vystupovala aktuální politická satira. *Křest* zůstal nedokončený, nebo se jeho závěr ztratil: po představení náboženství v desátém zpěvu již nenásleduje Vladimírova volba a samotné pokřtění. Foto: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

Obr. 4. Zatímco starší průkopník české literární kritiky Josef Krasoslav Chmelenský (1800–1839) viděl „oučel kritiky... moudrým a důkladným poučením i chybným cestu k polepšení okázati“ a vyzvedal národní charakter kritiky, zdůrazňoval Havlíček, že „kritikou jen tenkrát se posouzení nazvati má, když důkladně proběře dílo z umělecké stránky.“ Foto: Národní muzeum.

Tylova novela *Poslední Čech*: vytkl jí konvenčnost a dominující tendenci a proti Tylově snaze oslovit i aristokraty napsal, že nemůžeme „nakloniti k naší řeči leč původností, geniálností... našich básnických výtvorů“. Třebaže kritika zapůsobila skandálně, v předrevolučním veřejném životě otevírala cestu k novinářskému úspěchu v již převážně politicky orientovaných periodikách.

Jak později Havlíček zdůraznil, právě po cestě na Rus se i v něm samém „provalila básnická žíla“. Ať už to bylo jakkoli, právě oba dlouhé pobyty za hranicemi Čech, Rusko a později v padesátých letech Tyrolsko, mu nabídly příležitost poměřovat přítomnost nejen ideální minulostí, ale i zvenčí, jakoby z perspektivy osvíceného a občansky vystupujícího cestujícího, který neváhá pustit se se svými protějšky do řeči, zachytit jejich zvyky a jazyk, ironicky je však obrací proti neřádům a pasivitě. Podobně ostatně postupoval ve čtyřicátých letech již proslulý Heinrich Heine, který v českých zemích zapůsobil ještě na mladého Nerudu. Ve svém eposu *Německo. Zimní pohádka* z perspektivy příslušníka německého národa ostře satirizoval tehdejší Německo jako místo mimo čas, které potlačuje svobody, pasivně se upíná ke své slavné minulosti a přitom se vyznačuje omezeností, represemi a šovinismem. Aby dodal svému dílu na působivosti, neváhal Heine, k pohoršení řady svých současníků, jako později epigramatik Havlíček využít a v důsledku vlastně převrátit tradiční lidové veršové formy.

Zatímco ještě proti Havlíčkovi o generaci starší František Ladislav Čelakovský hledal pro svá témata slovanský výraz a Karel Jaromír Erben počátkem čtyřicátých let teprve představěl své první sběry českých písní, působily totiž již na autora *Obrazů* jejich formy samozřejmě a v době rozšiřující se žurnalistiky spíše hledal jejich spojení s moderním pocitem. I svým dílem tu v duchu nastupujícího realismu vykračoval od ideálu v idyle k poznání a popisu současnosti, dialogu autora s širokým, rovným publikem. V *Obrazech*, jejichž vznik podnítil interest slavizujících současníků, pozoroval zaujatě i kriticky idealizovanou slovanskou Rus. Ve svých zprvu jen pro přátele psaných básních, z nichž část vydal roku 1845 jako *Epigramy*, přenesl šlehy proti represivní moci státu, církvi a ovšem pasivitě lidu do tradičních národních forem, ozvuků písní, ale i persvazivního jazyka a aktuálních představ nadaného publicisty. Jinou, blízkou formou byly pro Havlíčka politické písně jako „*Šuselka nám píše...*“, z nichž část ne náhodou splynula s městským folklorem.

Havlíčková vrcholná básnická díla, *Křest svatého Vladimíra*, jehož první náčrtky vznikly již v době jeho ruského pobytu, a pozdější *Tyrolské elegie* a *Král Lávr* z první poloviny osobně dramatických padesátých let, také vycházejí z výše popsaného základu a spojují vlastně romantický zájem o lidovou kulturu a tvůrčí individualitu, osvícenskou, epigramatickou satiru a z hlediska přítomnosti vedenou kritiku (všechna tři díla se v tehdejších poměrech

Obr. 5. Předčasnou smrtí spisovatele v roce 1856 se začal utvářet mučednický mýtus. Jedním z jeho motivů bylo loučení s rodinou 16. prosince 1851 před Havlíčkovou internací v Brixenu, které popisují *Tyrolské elegie* – zde na populárním a vícekrát adaptovaném obraze Josefa Mathausera *Havlíček se loučí s rodinou* z roku 1906. Foto: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod.

šířila v opisech a byla vydána, *Král Lávro* ve své nedokončené podobě, až po spisovatelově smrti). Zatímco *Křest svatého Vladimíra*, na námět podání o utopení Perunovy sochy a křtu Rusi v tzv. Nestorově rukopise, a *Král Lávro*, podle irské lidové pověsti, promlouvají satiricky na základě dobově hojně studovaného folkloru o lidské vládě, představují *Tyrolské elegie* druhý Havlíčkův cestopis – do tyrolské internace (1851–1855). Jsou nejnapadnějším spojením živého popisu a vystupujícího subjektu, které, jako v případě Boženy Němcové, jedinečně přesahuje z „autobiografického psaní“ Karla Havlíčka i do dnešní doby.

Zájem o slovanské literatury Havlíčka, jak je zřejmé z těchto skladeb, ani později neopustil. Nadále z nich a jiných jazyků překládal a jednotlivými spisovateli, zvláště autory epigramů od Lessinga po Mickiewicze, se přímo inspiroval. Přitom souzněl s úsilím svých vrstevníků obohatit českou literaturu náročnými překlady. Ve svém vymezování této literatury se dokonce vydal tak daleko, že z ní vyloučil

jakožto nepřesvědčivé česky psané *České listy* od dosud německy publikujícího Siegfrieda Kappera. Hlavní novum, jež se svými vrstevníky prosazoval, byla každopádně obecně důležitá diskuse o vlastní literatuře před širším, „dospělým“ národem. V prolnutí zájmu spisovatele a – esteticky náročného – českého publika Havlíček viděl nezbytné předpoklady rozvíjející se a postupně se specializující moderní české žurnalistiky. Jím vzývaný přirozený, dialogický jazyk, založený spíše na poznávání skutečnosti a národa než na literátských módách, tak měl i ve svých dobových podobách vskutku mnohostranný význam.

Dalibor Dobiáš

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 1420/3
110 00 Praha 1

ZPRÁVA O ČINNOSTI MATICE ČESKÉ V ROCE 2021

Činnost Matice české byla i v roce 2021 výrazně poznamenána nepříznivou epidemiologickou situací, která způsobila dlouhodobé uzavření objektů Národního muzea pro veřejnost a tím znemožnila pořádání popularizačních přednášek a dalších programů nejen pro členy. I přes tuto nepřízeň doby se podařilo uskutečnit několik projektů, zvláště zaměřených na připomenutí dvoustého výročí narození Karla Havlíčka Borovského.

V květnu byla připravena na zámek v Malči u Chotěboře, který je v majetku Václava Macháčka-Riegra, výstava pod názvem *Směle kupředu! Svět Karla Havlíčka*. Textově ji zajistili Magdaléna Pokorná a Dalibor Dobiáš. Obrazově pak za využití reprodukcí sbírek Národního muzea a Památníku národního písemnictví Yvetta Dörfllová, Lubomír Sršeň a Pavel Muchka. Vedle 12 panelů zde bylo až do konce srpna možné spatřit Havlíčkův pracovní stůl z redakce *Národních novin* nebo knižní fragment osobní knihovny tohoto nejvýznamnějšího novináře 19. století. Výstava byla koncipována jako putovní, proto se po skončení na zámku v Malči přesunula do Havlíčkova Brodu. Objevila se postupně také v Sobotce, Hradci Králové, Poděbradech, Rakovníku, Neratovicích, Říčanech, Klatovech, Plzni, Boskovicích, Duchcově, Varnsdorfu. V roce 2022 bude rozšířená verze výstavy instalována na celou sezónu ve Středočeském muzeu v Roztokách, objeví se také v Ostravském muzeu nebo v městských knihovnách v Dobříši, České Lípě a ve Slaném. Nebývalý zájem o výstavu byl podpořen spoluprací s Knihovnickým institutem při Národní knihovně ČR. Matici českou tak navnadil pořádat podobné putovní výstavy u příležitosti výročí jiných osobností české literární kultury.

Havlíčkově byl věnován i podzimní přednáškový cyklus v Historické budově Národního muzea. Byl zahájen dne 4. listopadu 2021 vystoupením Luboše Velka pod názvem *Karel Havlíček a volební kultura roku 1848*. Následující přednášku dne 11. listopadu měla Magdaléna Pokorná pod názvem *Karel Havlíček a jeho reflexe evropské politiky*. Tematicky zaměřený cyklus ukončil dne 18. listopadu ředitel Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod Michal Kamp přednáškou *Podoba Karla Havlíčka v české společnosti 1856–1899*.

V rámci dlouholetého projektu Matice české, jehož cílem je připomínání osobností české národní kultury ve formě informačních panelů, proběhlo dne 31. července slavnostní odhalení panelu o životě a díle Jana Karla Rojka (1804–1877) v Budyni nad Ohří, kde je také pohřben. Spolupráce s vedením města byla skutečně příkladná, trvale vykazující hluboký zájem o kulturní dědictví města.

Důležitou roli v matiční činnosti i dnes zaujímá nakladatelská činnost. Byly dokončeny dvě publikace, které rovněž

Obr. 1. Informační panel Jana Karla Rojka je umístěn před kostelem sv. Václava na Mírovém náměstí v Budyni nad Ohří. Foto: Pavel Muchka.

obsahově korespondují s hlavním zaměřením Matice české a Národního muzea. Kniha Niny Milotové o hoře Řípu v 19. století a vícesvazkové dílo Lubomíra Sršně *Malované závěsné portréty* ze sbírek oddělení starších českých dějin Národního muzea. Knihy budou slavnostně představeny v první čtvrtině příštího roku.

V říjnu byl obnoven cyklus prezentací *Ze života sbírek Národního muzea*, který se snaží představit prostřednictvím kurátorů sbírkové a projektové bohatství Národního muzea. Hanuš Jordán prezentoval část sbírek divadelního oddělení (fotografie, dokumenty k činnosti cirkusů a varieté). S předměty, které jsou spojené s působením početné komunity Čechů na Volyni, seznámil přítomné Ondřej Štěpánek z oddělení novodobých českých dějin. V listopadu následovaly

Obr. 2a a 2b. Výstava u příležitosti dvousetého výročí narození Karla Havlíčka zde byla díky laskavosti majitele zámku v Malči Václava Macháčka-Riegra otevřena od 29. května do 29. srpna 2021. Foto: Pavel Muchka.

přednášky o sbírce textilu a oděvních doplňků oddělení starších českých dějin Národního muzea (Vanda Marešová), největší sbírce loutek v ČR (Lenka Šaldová), cedulích a plakátech divadelního oddělení (Markéta Trávníčková) a sbírce k dějinám trampingu v etnografickém oddělení. V prosinci byly uspořádány ještě prezentace fotoarchivu oddělení tělovýchovy a sportu (Karolína Snellgrove), numismatických sbírek (Jan Boublík), antických památek v Národním muzeu (Helena Svobodová) a národopisných sbírek (Monika Tauberová). Všechna tato vystoupení budou trvale online přístupná na YouTube a webových stránkách Společnosti Národního muzea.

Pro členy byly připraveny kulturně poznávací zájezdy se zaměřením na literární paměť míst. V květnu první zájezd směřoval na vernisáž matiční „havlíčkovské“ výstavy do Malče a Havlíčkovy Borové. V červnu ve spolupráci s opatem tepelského kláštera Filipem Zdeňkem Lobkowiczem jsme navštívili Teplou a okolní sakrální stavby. V červenci jsme nejen za Jaroslavem Haškem vyrazili do Lipnice nad Sázavou a okolí. Srpnové cestování směřovalo

na Lounsko za Boleslavem Jablonským a Pardubicko za Julií Havlíčkovou. Poslední dva výlety se uskutečnily v září, a to na Rokycansko, Mělnicko a Mladoboleslavsko.

V prosinci Matice česká ve spolupráci se Společností ochránců památek ve východních Čechách připomenula 190. výročí narození významného českého novináře a politika Julia Grégra v jeho rodném Březhradu u Hradce Králové. Jako trvalá Grégrova připomínka zde vznikla originální kovová lavička s motivem stránek *Národních listů*.

Na rok 2022 plánuje Matice česká uskutečnit tradiční jarní a podzimní přednáškové cykly, řadu exkurzí a výletů nejen pro členy. Nebudou chybět ani prezentace nových matičních knih a nové informační panely v regionech.

Pavel Muchka

Knihovna Národního muzea
oddělení knižní kultury
Vinohradská 1
110 00 Praha 1